

Міністерство освіти та науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра політології

ОСОБЛИВОСТІ БІПАРТИЗМУ У США ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 052 «Політологія»
Освітнього рівня «Бакалавр»

студента
IV курсу ОР «Бакалавр»
денної форми навчання
Дениса ДАНИЛОВА

Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Інна ТУКАЛЕНКО

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри _____

КИЇВ – 2021

ВСТУП	3-4
РОЗДІЛ I. ПОНЯТІЙНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ БІПАРТИЗМУ ЯК ТИПУ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ.....	5-18
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ БІПАРТИЗМУ У США ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ.....	19-38
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	39-58
ВИСНОВКИ.....	59-60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61-65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В різних країнах світу існує чи існувало безліч партійних систем. І за дослідженням їх політичними науковцями та дослідниками ті часто роблять наступний висновок. А саме щодо найбільшої стабільності та довготривалості існування двопартійної системи. Існування двопартійної системи встановлюють зараз та встановлювали раніше у безлічі країнах з політичним режимом різної міри демократичності, зокрема у Венесуелі та Туреччині у ХХ столітті, Уругваї та Колумбії у ХІХ-ХХ столітті. Однак, більшість з них відчула на собі вплив типу політичної організації, традиційного для найдавнішої у світі демократії – Англії, яка потім трансформувалась у Велику Британію. Тобто це є країни, які в певний час були британськими колоніями. Наприклад, Індія, Австралія, Нова Зеландія та Канада. Чи дійсно партійна система у них – двопартійна система є найстабільнішою в порівнянні з іншими партіями за різними ознаками? Відповідне встановлення можна провести за допомогою дослідження двох найстаріших та як вважається найстабільніших систем даного типу. Партійної системи власне Великобританії та її колонії, що отримала від них незалежність і здатність розвивати власну партійну систему найраніше – США. Це встановлення є особливо актуальним для політичної науки в Україні, де стабільна партійна система відсутня. І для пояснення причин цієї ситуації та практичних дій щодо виходу з неї важливо урахувати досвід розвитку та будівництва партійних систем у взаємодії з іншими компонентами політичної системи усього світу, тим більше найбільш стабільних, якими заявляють двопартійні системи, особливо Великобританії та США. Саме такий досвід буде виявлений та проаналізований у даному дослідженні. Тож

Мета дослідження – проаналізувати особливості біпартизму у США та Великій Британії.

Об'єкт дослідження – біпартизм.

Предмет дослідження - біпартизму у США та Великій Британії.

Завдання дослідження:

1. Визначити понятійні основи вивчення біпартизму як типу партійних систем;
2. Проаналізувати формування біпартизму в США та Великій Британії;
3. Встановити особливості функціонування партійної системи США та Великій Британії на сучасному етапі.

Методи дослідження:

Системний: у даній роботі цей метод використаний, щоб проаналізувати двопартійні системи як цілісне політичне явище, яке розвивається, певним чином взаємодіючи з іншими компонентами політичної системи та впливаючи на них.

Структурно-функціональний: у даній роботі цей метод використаний, щоб розглянути усі компоненти структури партійної системи, їх функції та їх вплив на загальні формування та функціонування двопартійної системи.

Порівняльний: у даній роботі цей метод використаний, щоб порівнювати особливості двопартійної системи, її розвитку та функціонування у США та Великобританії.

Історичний: у даній роботі цей метод використаний, щоб встановити історичні особливості розвитку двопартійних систем та вплив на них історичних факторів з інших сфер суспільства.

Структура роботи містить вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел. Загальним обсягом роботи є 65 сторінок. Список використаних джерел містить 50 назв на 4 сторінках.

РОЗДІЛ І. ПОНЯТІЙНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ БІПАРТИЗМУ ЯК ТИПУ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ.

Перші ніж встановлювати та перевіряти особливості стабільності двопартійних систем, в тому числі й на базі аналізу окремих їх прикладів, як США та Великобританії, потрібно сформуванати теоретичний апарат для цього. Тобто встановити понятійні основи вивчення біпартизму як типу партійних систем, що і є метою даного розділу.

Основою цих понятійних основ є встановлення сутності власне партійної системи у вигляді поняття. Партійна система є у кількісному вигляді сукупністю партій. Тобто політичним явищем, яким згідно встановлення українського видатного політолога Шляхтуна П. П. є «добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке виражає інтереси частини суспільства і прагне до їх задоволення шляхом здобуття, утримання і використання державної влади» [15, с. 326-327]. Тоді як відповідно до окреслення політичного науковця Шивенлі У. Ф. такою постає «група чиновників чи потенційних чиновників, пов'язаних із значною групою громадян в організації; головним завданням цієї організації є забезпечення того, щоб її посадові особи досягли влади або утримувались при владі» [48, с. 234]. Однак, партійна система є простою сукупністю усіх партій лише спрощено, кількісно. Тоді як за їх з'єднанням у певній системі виникає певна взаємодія їх якостей, яка впливає на якості самої системи і на встановлення певних унікальних за нею. Звідси постає і унікальна якісна суть партійної системи. Суть, яку той же Шляхтун П. П. описує як «сукупність правил і прийомів, які забезпечують участь громадян у формуванні представницьких органів влади» [15, с. 343]. Інші представники політології України з Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка визначають її як «сукупність встановлених законом правил, принципів і критеріїв, за допомогою яких визначаються результати виборів представницьких органів» [12, с. 74]. А політичний науковець зі США Кокс Г. В. встановлює таким чином: «сукупність

законів та положень, які регулюють виборчу конкуренцію між кандидатами чи партіями або і тими, і тими» [23, с. 38].

Також, тут потрібно і згадати основні типи партійних систем, з якими двопартійна існує паралельно або в які трансформується. Згадати, аби мати цілісне уявлення про партійні системи, місце двопартійної серед них та потім формування двопартійної на їх фоні. Найбільш визнана як систематична класифікація партійних систем від італійського політолога Сарторі Дж., заснована на критерії встановлення певної кількості партій в партійній системі з виділенням додаткових політичних критеріїв її функціонування, як присутність антисистемних партій та присутність двосторонніх опозицій. В межах цього переліку виділяються наступні партійні системи. А саме: 1. однопартійна; 2. з партією-гегемоном; 3. з домінуючою партією; 4. двопартійна; 5. поміркованого плюралізму; 6. поляризованого плюралізму; 7. атомізована [45]. З нею пов'язано та на ній засновано багато інших класифікацій партійних систем, зокрема відповідний їх перелік від американських політичних науковців Кларка В. Р., Голдера М. та Голдера С. Н., до якого входять «однопартійна система, однопартійна домінуюча система, двопартійна система та багатопартійна система» [24, с. 611].

Власне ж двопартійною є наступна партійна система. А саме, як зазначає Шляхтун П. П. такою вважається система, в якій «визначальну роль у політичному житті відіграють дві основних партії, що чергуються при владі» [15, с. 340]. Тоді як Кларк В. Р., Голдер М. та Голдер С. Н. підкреслюють, що двопартійною є система, «при якій лише дві великі політичні партії мають реальні шанси утримати владу» [24, с. 611]. Однак, у цих визначеннях сутності двопартійної системи пропущений або не підкреслений один їх аспект через його автоматичне розуміння на думку автора. Але за широкого аналізу двопартійної системи його потрібно підкреслити, інакше її сутність залишається не до кінця зрозумілою, що породить проблеми у її розумінні як цілісності. А саме, що

двопартійна система є системою у країні, де дві партії мають силу та можливості прийти до влади незалежно від згоди іншої, якщо такої не існує. Тобто обидві партії є реальною силою, обернув яку у вплив на населення чи на використання законних можливостей кожна з них має високий шанс здобути владу. Тоді, як країни з політичними режимами, де до влади допускаються представники двох партій, але фактично вказаною силою до цього володіє лише одна партія, такими не є. Там друга партія та її представники мають доступ при владі лише з милості першої і не мають реальних шансів утриматися при владі. Така система є не двопартійною за класифікацію Сарторі Дж., а системою з партією гегемоном, тобто системою, де гегемонні можливості утриматися при владі та вплив у суспільстві має лише одна партія, якими вона обмежує зростання таких можливостей в інших партій. Останні існують і навіть можуть мати доступ до влади, однак лише за рішенням партій гегемону. Тож, і розглядатися в такій якості в межах даної роботи подібні партійні системи, наприклад партійна система Болгарії за радянської влади у 1946-1990 роках, не будуть.

Окрім встановлення сутності та місця серед інших видів партійних систем, важливою складовою понятійних основ вивчення біпартизму як типу партійної системи є так званий третій закон Дюверже М. А саме теоретичне виділення основної закономірності формування двопартійної системи французьким політичним вченим. Ось як зафіксовано цей закон в основному формулюванні серед двох інших законів, виділених вченим:

«Взаємозв'язок способу голосування і системи партій можна виразити в трьох наступних формулах:

- 1) режим пропорційного представництва веде до багатопартійної системи з незалежними і стабільними партіями (за винятком випадків всякого роду короткочасних, але бурхливих рухів);

- 2) мажоритарне голосування в два тури веде до багатопартійної системи, партії якої характеризуються «м'якою» структурою, схильністю до альянсів і відносною стабільністю;
- 3) мажоритарне голосування в один тур веде до дуалістичної системи з чергуванням при владі великих незалежних партій» [9, с. 137].

А також третій закон є фіксованим ще окремо у розширеному формулюванні. Конкретно це формулювання від Дюверже М. є наступним: «за трьохпартійності, що функціонує за мажоритарного режиму в один тур, виборці швидко розуміють, що їхні голоси будуть просто втрачені, якщо вони продовжать віддавати їх третій партії: звідси природна тенденція передати їх не найгіршому з суперників, з тим щоб запобігти успіху найбільш небажаного»[9, с. 139]. Тобто, закон Дюверже М. щодо двох партійної системи є підкресленням закономірності, що існування у країні мажоритарної виборчої системи відносної більшості переважно призводить до формування двопартійної системи. Мажоритарною системою відносної більшості є виборча система, де місце в органі влади – мандат отримує кандидат, який за першого ж проведення виборів набрав будь-яку більшість голосів відносно своїх суперників. І особливості цього закону формування двопартійної системи потрібно детально підкреслити для детального розуміння особливостей розвитку двопартійних систем.

Перш за все потрібно встановити, якою є основна причина дії третього закону Дюверже. Такою сам її автор встановлює особливості поведінки виборців. Як наводилось вище, на основі аналізу політичної дійсності Дюверже М. вивів, що основна поведінка виборців за умови мажоритарної виборчої системи відносної більшості спрямовується у напрямку визначення ними голосування за кандидата від партії з низьким шансом виграти (тобто не першим, і зазвичай не другим, адже саме він найімовірніше може кинути виклик першому, тобто третім) як недоцільного. А значить кандидати від партій з такими третіми позиціями не

отримують в межах двопартійної системи навіть підтримки навіть більшості виразних прихильників їх позицій, вони витісняються від їх підтримки кандидатами з найбільшим шансом на перемогу від двох інших партій. За тезами Дюверже М.: «Саме витіснення виступає як результат двох чинників - механічного та психологічного. Перший полягає в заниженні представництва третьої (слабкою) партії, так як відсоток отриманих нею місць виявляється нижче відсотка поданих за неї голосів. Зрозуміло, за мажоритарного режиму з двома партіями переможений завжди має занижене представництво в парламенті відносно до переможця: але за варіанту з третьою партією воно занижене набагато сильніше, ніж представництво менш успішною з двох інших. Таким чином третя партія автоматично - в силу особливостей виборчої системи - виявляється в гірших умовах» [9, с. 148-149].

І якщо перший підкреслений французьким політологом чинник є загально підкресленим багатьма іншими дослідниками механічних особливостей дії виборчих систем (тобто особливостями підрахунку голосів в них, встановлення переможця, тощо), то другий чинник має специфічні особливості у підкресленні, на які тут потрібно додатково звернути увагу. До такого прихильні з 1950-тих років перш за все прихильники спільної парадигми у соціальних науках – теорії раціонального вибору. Парадигми, одним з основних доведених положень погляду на соціальну дійсність та її аналізу є те, що люди переважно мають раціональну поведінку, тобто оцінюють навколишні реалії, в тому числі й політичні та діють в їх межах з раціональних мотивів. Зокрема, щодо особливостей такої раціональної поведінки в межах виборів зазначав представник парадигми раціонального вибору, американський політолог Даунс Е. А саме він вказував, що «гранична віддача інформації, отриманої для цілей голосування, вимірюється очікуваним виграшем від голосування «правильно», а не «неправильно». ... Розумний громадянин завжди виконує будь-який вчинок, гранична віддача якого перевищує його граничні витрати» [39, с. 146]. Тобто саме

на цьому заснована позиція з політичної науки про те, що виборці діють раціонально/нераціонально. І його або використав звідси або довів паралельно Дюверже М.

Однак, з цього положення витікає ще одне, важливе для вивчення біпартизму положення теорії раціонального вибору. Якщо встановлено, що виборці діють раціонально/нераціонально, то логічно, що так само будуть діяти й партії та кандидати до влади від них. Якщо вибори відбуваються в межах мажоритарної системи відносної більшості, то партії та кандидати від них раціонально мають орієнтуватись, як взяти більшість підтримки виборців одразу з меншими витратами. І тоді вони закономірно відмовляться орієнтуватись на певні специфічно принципіві малі групи виборців, бо одна з таких груп підтримки достатньо не дасть для перемоги, а ряд таких груп у підтримці одного кандидата об'єднати мало можливо через їх принципову суперечність. Тоді закономірніше орієнтуватись на не таких принципових виборців, які вимірюють своє раціональне благо у політичній системі досягненням загальних раціональних благ (стандартних економічних, політичних, тощо) віддалено від крайніх принципів, в центрі між ними. І такі виборці більш загально поширені в суспільстві, їх більше за принципіві групи. Тож партіям, що мають найбільші шанси виграти за мажоритарної системи відносної більшості, найбільш доцільно корелювати свою позицію та політику так, аби змагатись перш за все прихильність виборців у центрі політичних позицій, на їх середній лінії – медіані. Тоді як виборці радикальніших позицій залишаються з меншою увагою. Адже дві партії-лідери впевнені, що такі й так за них проголосують найбільш ймовірно. Адже у радикальних партій шансу набрати більшість нема, то за них не доцільно голосувати за раціональною поведінкою. А доцільніше за одну з двох найвпливовіших партій, яка все ж ближче до їх позицій, ніж зовсім протилежна друга. Таку тенденцію переміщення фокусу боротьби за прихильність виборців у центра політичного поля Даунс Е. встановив як «теорему медіанного виборця».

Прямо він окреслював її наступним формулюванням: «кожна партія знає, що екстремісти на кінці її шкали віддають перевагу її, а не опозиції з іншого кінця шкали. Тому найкращим шляхом до отримання більшої підтримки є рух до іншого екстремального значення - для того щоб отримати більше виборців за його межами. Оскільки дві партії наближуються синхронно, вони стають більш поміркованими і менш крайніми у своїй політиці, намагаючись завоювати виборців середнього рівня, чиє світосприйняття розташовує їх між цими партіями. У наслідку цей центр стає все менше та менше» [28, с. 116-117]

Причому як бачимо, Даунс Е. не пов'язував виявлення «теореми медіанного виборця» чисто з мажоритарною системою. Він зазначав, що таке можливе в межах будь-яких партійних систем боротьби за прихильність виборців через логіку такої та пом'якшення позицій партій-лідерів у її процесі. Таке пом'якшення багато інших політичних дослідників пов'язували з іншими факторами. Зокрема з тенденцію «кінця ідеологій» у 1950-1960-ті роки. Тоді ряд вчених доводили, що в результаті невпинного підвищення демократизації та економічного зростання у ряді країн світу найвпливовіші політики прийшли поміркованої згоди щодо підтримки більшості з інструментів їх втілення, які приносять вигоду як ним, так і більшості населення. І коли ця згода накладається на боротьбу за прихильність виборців, більшість виборців та домінуючих політиків виявляється як раз поміркованими, прихильниками цих загально прийнятих позицій розвитку. Тоді як радикали, що їх не приймають, залишаються в меншості, яка перемогти не може, а може або не голосувати або голосувати лише за менше зло з тих, хто може перемогти. Основні риси кінця ідеологій, як їх виділяв німецький вчений Кіркхаймер О., є такими:

- 1) «різке зменшення ідеологічного багажу партії;
- 2) зміцнення груп вищого керівництва, чиї дії та бездіяльність тепер оцінюються з точки зору їхнього внеску в ефективність;

- 3) зменшення ролі окремого члена партії;
- 4) зменшення акценту охорони конкретного соціального класу або конфесійної клієнтури на користь вербування виборців серед загального населення;
- 5) забезпечення доступу до різноманітних груп інтересів» [34, с. 190].

Однак, докази Дюверже М. та політична практика інших країн дають встановити, що причиною постійного вияву «теореми медіанного виборця» є саме мажоритарна система відносної більшості. Адже, такий почав прісикатися у країнах не з подібними системами вже з першої після 1960-тих кризи щодо згоди у подальших заходах підтримки економічного розвитку та демократизації у 1970-тих. Навіть там, де не мажоритарна система відносної більшості існувала лише змішано ж іншою системою. Зокрема у Німеччині, де до 1983 року існувала дуже наближена до двопартійної система. Так звана «система двох з половиною партій», де провідну підтримку у виборців мали 2 партій – Християнсько-демократичний союз та Соціал-демократична партія Німеччини. Однак, не значну підтримку та кількість місць у владі також мала Вільна демократична партія Німеччини, яка закріпилась у позиції владного впливу періодичного союзника обох з партій для закріплення своєї більшості при владі. Однак, вже у 1983 така система впала, коли до нижньої палати парламенту Німеччини вперше прорвалася Партія Зелених. На сьогодні ж двопартійні системи з виявом «теореми медіанного виборця» не збереглись ніде, окрім Великобританії, США, Канади на загальнонаціональному рівні, Австралії та Нової Зеландії. І у перших 3 з них застосовується саме мажоритарна система відносної більшості (також застосовувалась у Новій Зеландії до 1994 року і лише в Австралії не застосовувалась аж з 1918 року). Причина такої взаємопов'язаності «теореми медіанного виборця» з мажоритарною системою відносної більшості в тому, що лише вона містить механічні чинники витіснення третіх партій, а не лише психологічні за визначенням Дюверже М. Лише застосування такої системи

максимально знижує ймовірність отримання мандатів представниками третіх партій, мають чи не мають до цього попередню психологічну орієнтацію виборці через «кінець ідеологій» чи ще якийсь фактор. Тоді як навіть змішана система з пропорційним компонентом дає шанс проводити до органів влади хоч і невелику кількість своїх представників певній групі радикальних виборців. А це вже закріплює та посилює таку партію в партійній системі і дає набагато більше шансів боротись за підтримку виборців в періоди політичної кризи та безкомпромісної боротьби усіх інших партій за виборців. Більше за такі шанси в межах мажоритарної системи відносної більшості, де таких мінімум, бо партія попередньо майже не була в органах влади і навіть в часи кризи політичних системи та переважаючих партій їй важко довести наступне виборцям. А саме, що вона зможе дійсно подолати переважаючі політичні партії, зайти до органів влади на впливових позиціях і провести звідти не менш ефективну позицію, ніж ці партії. І що через це вигоди виборців, що віддали голос за неї, будуть не менше, ніж в разі їх голосу за переважаючі партії.

Як тенденцію яскравої зв'язаності мажоритарної системи відносної більшості та «теореми медіанного виборця» підкреслює сам Дюверже М.: «за двопартійного режиму партії мають тенденцію уподібнюватися одна одній, не зупиняючись, на причинах такого зближення. Визначити їх досить легко. Хто забезпечує перемогу, наприклад, консерваторів або лейбористів на виборах? Зрозуміло, не найвідданіші їхні прихильники, які незмінно голосують за них (адже нічого не поробиш, якщо немає можливості віддати свої голоси партії, розташованої правіше або лівіше), а ті два або три мільйони помірних англійців, політично належать до центру, які голосують то за консерваторів, то за лейбористів. Щоб завоювати їхні голоси, консерватори будуть змушені стримати свій консерватизм, а лейбористи - свій соціалізм, щоб і тим і іншим взяти спокійний тон і придбати вигляд, що вселяє довіру. І ті, і інші повинні будуть вести політику, орієнтовану на центр, а отже, глибоко подібну. Так складається

парадокс: центр визначає все парламентське життя країни, виборча система якої явно протидіє формуванню партії центру. Результат очевидний - це ослаблення амплітуди політичних протилежностей» [9, с. 248].

Пов'язаним з цим наслідком застосування мажоритарної системи відносної більшості є чіткі та стабільні розподіл на владу та опозицію та зміна влади між ними. Стабільні, бо тривало існують по-перше між лише двома переважаючими партіями, по-друге між цими двома партіями з поміркованих позицій. Адже, коли домінують лише 2 партії, закономірно, що одна з них точно буде при владі, а інша в опозиції (окрім екстрених випадків, коли вони об'єднуються). А значить такий перехід між владою та опозицію кожною з партій вже стає стабільністю, яку підсилює те, що обидві партії з найбільшою ймовірністю мають стабільні помірковані позиції, бо ключовим фактором їх орієнтації на перемогу є поміркований електорат. А значить вони будуть повністю підтримувати стабільний перехід влади між владою та опозицією за сталими процедурами. Як підкреслює дію цих тенденцій Дюверже М.: «За двопартійності єдина і організована опозиція залишається помірною; політична боротьба, яка передбачають відоме чергування партій і можливість для сьогоднішньої опозиції колись прийняти відповідальність за владу, оберігає від демагогії, яка може обернутися проти неї самої; центристська орієнтація виборчої боротьби діє в тому ж напрямку. За двопартійного режиму опозиція залишається певною незважаючи на свою поміркованість; громадська думка здатна там зрозуміти відмінність між позиціями партій більшості та меншості. У парламентських дебатах і у виборчих кампаніях, стикаються два основних рішення, безсумнівно спрощених, але які дозволяють чітко зорієнтуватися і депутатам, і громадянам. У цій ясності опозиції полягає головна складова її ефективності, і водночас - міцності демократичного режиму» [9, с. 266-267].

В результаті обидві партії зацікавлені чітко юридично зафіксувати статус і повноваження не тільки влади, а й опозиції. І ця фіксація виступає лише

додатковим фактором затвердження розподілу цих ролей між різними, але передбачено змінними політичними силами у країні, де застосовується мажоритарна система відносної більшості. Як виділяє цю рису Дюверже М.: «Двопартійна система виступає чимось на зразок збільшувального скла, яке дозволяє ясніше бачити розподіл на більшість і опозицію. ... Двопартійна система веде до перетворення опозиції в справжній інститут. Поділу функцій між урядом і опозицією відповідає чітке розходження органів мажоритарною партії і партії меншості. У Великобританії, де керівник партії меншості отримує від держави винагороду і офіційне звання «лідера опозиції уряду Його Величності», опозиції дійсно надається статус публічної функції» [9, с. 251, 266].

Важливим фактором такого стабільного розподілу на владу та опозицію за мажоритарної системи відносної більшості за Дюверже М. є також вплив на це форми правління країни, де вона застосовується. Так Дюверже М. підкреслює, що виборність осіб зі значними повноваженнями з різних гілок влади, передбачених формою правління, лише посилює та підкреслює стабільний розподіл на владу та опозицію, тоді як така виборність в межах лише однієї гілки влади пом'якшує його. Адже в разі отримання посад з різних гілок влади представниками різних з двох переважаючих партій розподіл позицій та діяльності між ними підкреслюється та посилюється розподілом владних повноважень між ними. Такому сприяють перш за все такі форми правління, як президентська республіка та змішана республіка. Тоді як за отримання посад лише з однієї гілки влади представниками різних з двох переважаючих партій вони вимушені вести діяльність лише від цієї гілки влади, а значить знаходити хоча б загальні компроміси, інакше її робота паралізується і вони програють обидві, бо іншого шляху вести владну діяльність в них нема. Як це проголошено самим автором законом Дюверже М.: «За президентського режиму відносини між владами абсолютно різні в залежності від того, чи знаходиться парламентська більшість і президентський пост в руках однієї чи різних партій. Якщо дати

виборів і термін мандатів збігаються, перший варіант частіше: було б дивно, якби виборці одночасно віддали перевагу в парламенті однієї партії, а при голосуванні за президента - її суперниці. Якщо президентський пост і парламент в руках різних партій, офіційний поділ влади посилюється суперництвом партій, яке нашаровується на нього друге їхнє розділення. Дуалізм підсилює тут поділ влади, замість того щоб його пом'якшувати» [9, с. 253-254].

Також французький політичний вчений виділив і закономірність чергування цієї влади та опозиції в двопартійній системі. А саме закон дезінтеграції партії більшості та два механізми, якими він реалізується у політичному житті. А саме наступні, що за отриманням влади:

1. «Відправлення влади зобов'язує партію відступати від своєї програми, не зводячи її до обіцянок, даних виборцям; в результаті відома їх частина відчуває себе обдуреною і віддає свої голоси конкуруючій партії.
2. Сама урядова діяльність природно викликає розбіжності всередині партії більшості. Опозиційній партії легше зберегти єдність, ніж правлячій: які б не були розбіжності між її членами, вони досягають згоди, щоб боротися проти правлячої партії і зайняти її місце; коли ж воно завойовано, ці розбіжності знову проявляються» [9, с. 195].

Результатом стає дезінтеграція партії при владі через внутрішні суперечки з впровадження влади та відтік частини електорату, як через ці суперечки, так і через більшу недовіру до тих, хто при владі. Користуючись, такою дезінтеграцією, друга переважаюча партія оперативно займає місце дезінтегрованої, відтісняючи її в опозицію, щоб самій рано чи пізно потрапити під дію цієї закономірності настільки, аби самій поступитись владою на користь ще вчора владі, а нині опозиції.

Останньою особливістю реалізації третього закону Дюверже М. є те, що для стабільного існування такої жодна з переважаючих партій у двопартійній системі

як її результатів не має прагнути знищити цю систему. Адже двопартійна система ґрунтується на стабільних прийнятті та підтримці переважаючими партіями в ній закономірностей і норм їх чергування, переходу з влади та опозиції шляхом здійснення влади з обох позицій та боротьбу за підтримку виборців. В разі підриву цих правил хоча б однієї з партій, інша теж доцільно перестає їх дотримуватись, в результаті партійна система зазначає краху. Саме тому вже участь в якості однієї з домінуючих в двопартійній системі партії, яка з великою ймовірністю підірве норми чергування влади та опозиції за приходу до влади, аби назавжди її за собою закріпити, ставить цю партійну систему під загрозу. Єдиний вихід тут – іншій партії постійно перемагати в боротьбі за влади без порушення вказаних норм, однак закон дезінтеграції неминуче рано чи пізно ослабить її позиції до переходу в опозиції. І тоді з приходом до влади антидемократичної переважаючої партії, нею норми чергування влади та опозиції та їх боротьби за владу будуть знищені, друга партія теж не стане їх дотримуватись, почнеться крах партійної системи і поза системна неунормована боротьба між ними та іншими суб'єктами політичного процесу. Саме тому за Дюверже М. прихильниками стабільності політичної системи в цілому та партійної зокрема через унормованість отримання влади шляхом змагання за прихильність виборців в їх межах критично важливо не допускати приходу до влади партії, що прагне цю унормованість підірвати. Як наголошує на цьому вчений: «Подібна політична структура життєздатна лише в умовах багатопартійного режиму. Двопартійність немислима, як тільки одна з партій набуває тоталітарний характер: адже в силу принципу чергування партій вона отримала б владу, а це відразу зруйнувало б дуалізм. Природна тенденція до поміркованості, яку породжує механізм двопартійності, повела б до поступового руйнування її тоталітарної структури, якби партія прийняла правила гри. Але її природа абсолютно виключає таке: за першого ж успіху комуністів на виборах двопартійний механізм був би ліквідований. В умовах же багатопартійного режиму тоталітарна партія може

існувати досить тривалий час - в тому випадку, якщо вона обмежується опозицією або мінімальною участю в уряді; закон системи зазвичай протидіє тому, щоб вона могла отримати абсолютну більшість і претендувати на одноосібне управління» [9, с. 270].

Висновки до розділу. Отже, основними понятійними основами вивчення біпартизму як типу партійних систем є те, що за його вивчення потрібно ураховувати:

- Третій закон Дюверже – застосування мажоритарної виборчої системи відносної більшості переважно веде до формування двопартійної системи;
- Механічний та психологічний чинники реалізації цього закону та пов'язану з останнім «теорему медіанного виборця», вияв якої в тому, що змагання партій за поміркований електорат та поміркованість їх власних позицій починає грати найбільшу роль у двопартійній системі;
- Побічні наслідки дії закону Дюверже М., серед яких:
 - Чіткий розподіл між владою та опозицією в країні, фіксація їх статусу не лише фактично, а й юридично;
 - Посилення переваги найвпливовішої з двох партій-лідерів в разі накладання термінів виборів до різних гілок влади;
 - Важливість не допустити, аби одна з партій-лідерів у двопартійній системі прагнула знищити цю систему або тим більше прийшла з такими намірами до влади, для стабільного існування такої.

РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ БІПАРТИЗМУ У США ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

За допомогою понятійних основ вивчення біпартизму як типу партійних систем стає можливим проаналізувати 2 його найяскравіші приклади. Приклади, які найяскравіше демонструють його особливості. А саме приклади у Великобританії та США. І розпочати цей аналіз потрібно з аналізу їх формування.

Перш за все потрібно зазначити, що двопартійні і у Великобританії, і США сформувались як раз за дотримання умови, що дві партії мали силу та можливості прийти там до влади незалежно від згоди іншою. Зокрема у Великобританії після Славної революції 1689 року, коли був без втрат скинутий останній абсолютний монарх країни – Яков II, та абсолютна монархія трансформована в конституційну з обмеженням влади монарха на користь парламенту та закріпленням непорушності прав і свобод осіб. І це юридично та непорушно вперше у сучасній Європі було закріплено у ряді документів, зокрема у досі діючому «Білі про права» 1689 року. Білі, яким після Славної революції «духовні та світські лорди і громади, які зібралися як повне представництво народу, заявляють для відновлення і підтвердження своїх стародавніх прав і вольностей.

1. Що домагання на владу призупиняти закони або виконання законів королівським велінням, без згоди парламенту, незаконні.
2. Що домагання на владу вилучення від законів або виконання законів королівським поведінкою незаконні.
3. Що установа суду комісарів у церковних справах і всякі інші установи і суди подібного роду незаконні і згубні.
4. Що справляння зборів на користь і в розпорядження корони без згоди парламенту або за більш тривалий час або іншим порядком, ніж встановлено парламентом, незаконно.

5. Що звертатися з клопотаннями до короля становить право підданих, і всяке затримання і переслідування за такі клопотання незаконно.
6. Що набір або утримання постійного війська в межах королівства у мирний час, інакше як за згодою парламенту, противно закону.
7. Що піддані протестантського віросповідання можуть носити зброю, відповідне їх положенню, і так, як дозволено законом.
8. Що вибори членів парламенту повинні бути вільні.
9. Що свобода слова, дебатів і всього того, що відбувається в парламенті, не може подати приводу до переслідування або бути предметом розгляду в будь-якому суді або місці, крім парламенту.
10. Що не допускається вимога надмірних застав, ні накладення надмірних штрафів або жорстоких і надзвичайних покарань.
11. Що присяжні повинні вноситися в списки і покликані за чергою повноважень належним порядком.
12. Що всякі пожалування і обіцянки з сум, очікуваних від штрафів та конфіскації до засудження, незаконні і недійсні.
13. І що для припинення будь-яких зловживань і для поліпшення, зміцнення і охорони законів парламент повинен бути скликаємо досить часто» [2].

Тож, «Біллем про права» були в перше в історії сучасної Європи права підданих певної держави, які сама ця держава не може порушити. В тому числі й права на політичну активність. І саме це стало основою для діяльності політичних груп або партій у Великобританії, незалежної від влади або привладної групи. Основною вже достатньою навіть до формування в у Великобританії демократії, тобто поширення цих прав на більшість підданих країни та гарантованої їх непорушності у даних осіб. Адже вже у такій формі їх було достатньо, аби принаймні два політичних угруповання брали участь у політичному житті та

поступово ставали незалежними учасниками партійної системи в майбутньому двопартійному.

Теж саме потрібно вказати про США. Скоро після виборення незалежності на Конституційному Конвенті з представниками від усіх штатів була прийнята Конституція США. Вже в початковій її версії були позиції, які вказували на невід'ємні права та можливості членів політичної спільноти США - громадян. Зокрема перші три статті фіксували розподіл влади на 3 гілки, який мав стати гарантією проти узурпації прав людей представниками нерозподіленої влади. А також у розділі 2 статті IV встановлювалась рівність громадян США у таких правах: «Громадянам кожного з штатів надаються всі привілеї і пільги громадян в інших штатах» [22]. Однак, вже у другу версію Конституції США додали юридичних закріплень невід'ємних прав громадян. А саме у 1791 році до неї ввели перші 10 правок, так званий «Білль про права», названий за натхненням з британського. І з цих поправок на права осіб щодо політичної активності вказували поправка I: «Конгрес не повинен видавати жодного закону, що відноситься до встановлення релігії або забороняє вільне її сповідання, або обмежує свободу слова чи друку, або право народу мирно збиратися і звертатися до уряду з петиціями про задоволення скарг». Також поправка IV: «Право народу на гарантії недоторканності особи, житла, паперів і майна від необґрунтованих обшуків і арештів не повинно порушуватися, і ніякі ордери не повинні видаватися інакше як при достатніх для цього підстав, підтверджених присягою або заявою, і з докладним описом місця, що підлягає обшуку, і осіб або предметів, які підлягають арешту» [22]. Та поправка X: «повноваження, які не делеговані Сполученим Штатам цією Конституцією і не заборонені для окремих штатів, зберігаються відповідно за штатами або за народом» [22]. Також важливо додати, що як мінімум Медісон Дж. - один з творців юридичного устрою США, найбільш впливових представників боротьби за незалежність батьків-засновників та подальший президент США у 1809-1817, був прихильником демократії у

прямому сучасному сенсі слова. Зокрема, він прагнув встановити у США: «республіку, або державний устрій, що заслуговує бути названим таким, який можна визначити як правління, за якого вся влада походить, прямо або побічно, від усієї маси народу, а здійснюється окремими особами, що обіймають свої посади за згодою протягом певного часу або поки відрізняються бездоганною поведінкою» [5, с.253-254]. А також був автором системи стримувань та противаг – гарантій збереження розподілу між владами, а також механізмів запобігання зловживань від кожної гілок з влади в сторону іншої, а також влади проти суспільства. Останні Медісон Дж. пропонував встановити через макисмально можливу свободу представникам суспільства. Свободу, яка при цьому не обернеться проти суспільства самого і не зчинить крамолу, адже й тут спрацює дія стримувань та противаг. А саме, адже: «ватажки крамольних спільнот можуть запалити полум'я в межах того штату, де мають вплив, але навряд чи їм буде під силу поширити пожежу на інші штати; та чи інша релігійна секта може виродитися в політичну кліку на якійсь частині федерації, але безліч різноманітних сект, які існують на величезних просторах Союзу, захистять наші загальнонаціональні збори від небезпек, що виходять з цього дурного джерела» [5, с. 105]. Медісон Дж. за багатьма оцінками також став одним із засновників двопартійної системи у США. Зокрема, таку його роль підкреслює американський політолог Даль Р.: «Незважаючи на те, що система не змогла влаштуватися кілька років, Джефферсон і Медісон допомогли відкрити конкурентну двопартійну систему що з тих пір залишається на місці» [25, с. 29]. Звідси й буде проведений перехід до аналізу останньої в тому числі.

Двопартійна система у Великобританії корениться ще у 1678 році. Саме до цього року відносять перші згадки щодо діяльності вігів та торі. Двох політичних об'єднань, перших як противників встановлення права спадкоємства престолу тоді ще Англії Яковом II, других як прихильників цього. Однак, тоді віги не мали можливостей прийти до влади незалежно від ставлення до цього торі, яких

підтримав король Карл II з абсолютною владою. Однак, як було згадано, обіймання престолу Яковом II з 1685 року призвело до свавілля і його усунення у 1689. І після цього в Англії відкрились можливості формування двопартійної системи двох партій, кожна з яких мала можливості прийти до влади незалежно від позицій другої, однак і не чинила систематичного свавілля щодо другої та обмеження її позицій. В подальші півтора століття віги та торі на цій основі чергувались у владі вже у Великобританії. Так віги здобували владу більшість часу з 1714 по 1783 роки, а торі з 1783 по 1832 рік.

В США, які самі остаточно сформувались у 1787 році, відповідно і перші прояви до двопартійності виникли пізніше. Першим з таких стало протистояння федералістської партії та демократично-республіканської у 1792-1824. Прихильники першої партії підтримували посилення центральної влади в США, тоді як другої підтримували в тому числі повноваження штатів та вважали їх порушення підризом ладу США. Демократично-республіканська партія США була створена за активної участі Медісона Дж. як противага після початкового успіху федералістів, прихильник яких Адамс Дж. став віцепрезидентом на 1789-1797 роки. А потім він же в загалі став президентом у 1797 році. В результаті демократичні республіканці змогли мобілізувати достатньо сил, аби нанести реванш федералістам, і вже у 1801 переміг їх представник Джеферсон Т., а потім ще 3 наступні президенти, включаючи Медісона Дж. були їх прихильниками. Однак федералістська та демократично-республіканська партії не мали не чіткої бази підтримки, ні ефективних організацій, і вже у 1824 та 1825 роках вони розпались. Новий виток передумов до двопартійної системи відбувся у 1828-1853 роках. Тоді с початку була заснована Демократична партія США у 1828 році на чолі з Джексоном Е., який став президентом на 2 терміни (та ще і його віцепрезидент потім став президентом на один термін). Однак, на будь-яку владу завжди зорганізується опозиція, і така виникла як Партія вігів у 1832 році. Вже у 1841, а потім у 1849 вона досягла успіху у боротьбі за посаду Президента. Однак,

на відміну від Демократичної партії Партія вігів довго не проіснувала і розпорошилась у 1856 році. Чимало її членів перейшло до створеної у 1854 році Республіканської партії. І от ця вже стала постійним конкурентом Демократичної партії в межах двопартійної системи США.

Важливо підмітити, що організаційна структура усіх вказаних вище партій у зазначений період ґрунтувалась на комітетах. Комітетом є невелике об'єднання представників певних політичних позицій. Як зазначав Дюверже М. щодо сутності комітетів: «це архаїчний тип структури політичних партій. Вони - звичайна організаційна одиниця партії в епоху цензового виборчого права або, коли система загального виборчого права робить свої перші кроки. Комітети об'єднують традиційні еліти: їх склад і їх структура несе друк слабкості колективної організації, переважання індивідуалістичних міркувань» [9, с. 32]. Комітети оптимальна форма ланки організації політичних партій у час політичної активності лише окремих груп населення та наявності лише у нього ресурсів до цього. І саме від комітетів іде назва партій, структура яких заснована переважно на них. Однак, важливо зауважити, що у структура та функціонал американських комітетів завжди мали й схожості з британськими, але й багато відмінностей. Оскільки устрій США утворився одразу як значно демократичніший, масові політичні кампанії, необхідні для його функціонування, там були ще з 1789 року, наскільки це тоді було можливо. Тоді як у Великобританії такого не буде ще півстоліття. В результаті комітети там були більш відкритими і виконували не лише функцію збору навколо себе осіб-прихильників певних політичних позицій, а й багато інших функцій з організації політичного життя. Як описав це Дюверже М.: «В обох великих партіях США справа йде так само. Правда, це порівняння багато в чому некоректно. Американські партії перш за все - виборчі машини, які забезпечують висування кандидатів на всякого роду попередніх виборах або «праймеріз», і в цьому сенсі вони являють оригінальні організми. З іншого боку, вони не носять характеру ідеологічних угруповань або класових спільностей:

кожна з них об'єднує людей самих різних поглядів і соціального становища на території США. Мова про технологічні команди фахівців із завоювання голосів і адміністративних посад. Американські партії з застереженнями можна вважати такими, що базуються на основі комітетів» [9, с. 32]. Саме через таку більшу функціональність комітети у видозміненому вигляді збереглися у структурі партій США і понині, де вони виконують роль провідників місцевих автономних політичних груп та кандидатів. Тоді як у Консервативній та Лейбористській партії вони повністю відсутні.

Однак, з часом ресурси та можливості політичної активності з'являлись у все ширших груп населення, вони вимагали закріплення їх юридично та вели кампанії політичної боротьби за це. Такими стали рух чартистів, представники якого у 1836-1848 проводили масові політичні активності, участь в яких в основному брали наймані працівники, особливо постраждалі від поганих умов праці та економічних лих. А також передали у 1838 році парламенту Великобританії петиції з вимогами саме поширення політичних прав на нові категорії осіб: встановлення виборчого права для всіх британських підданих від 21 року, таємного голосування, рівних округів депутатів до парламенту, скасування майнового цензу, тощо. А також аболіціонізм – рух за скасування рабства, який виявився в багатьох країнах, в тому числі й у Великобританії, але соціального масштабу набув лише у США у 1840-1861 роках. Адже там до нього приєдналися не лише кола ідейних противників рабства та тих, хто бачив прагматичні наслідки з цього – як величезну кількість нової робочої сили для промисловості, а й маси самих рабів, що проживали безпосередньо у США. Ці суспільні заворушення викликали кризи в обох суспільствах, які у США переросли навіть з початку у збройні сутички (спроба аболіціоніста Брауна Дж. захопити арсенали та передати зброю рабам у 1861 році), а потім у Громадянську війну 1861-1865 років. В результаті влади і США, і Великобританії мусили реагувати на зазначені кризи, частково задовольняючи умови протестуючих

сторін. У Великобританії цією відповіддю стали виборчі реформи 1832, 1867, 1885 років, коли виборче право було поступово поширене на більшість британських підданих старше 21 року, а процедура голосування зроблена більш прозорою та ефективною. У США відповіддю стало скасування рабства 12 поправкою до Конституції США від 1865. А за тим надання колишнім рабам та ряду інших категорій населення (імігрантам, що давно проживали у США) громадянства і за тим виборчого права вже як визнаним членам політичної спільноти (хоча б формалізовано, тоді як неформально це часто не дотримувалось ще століття). А саме юридично це було закріплено 13 поправкою від 1868 року: «Право голосу громадян Сполучених Штатів не має оскаржуватися або обмежуватися Сполученими Штатами або яким-небудь окремими штатами на підставі раси, кольору шкіри або виконання раніше підневільної роботи» [22]. Та поправкою 14 від 1870 року: «Всі особи, що народилися або натуралізовані у Сполучених штатах і підлеглі їх юрисдикції, є громадянами Сполучених Штатів і того штату, де вони проживають» [22].

Після подолання цих криз та фактичного впровадження цих засобів у політичне життя в масштабі переважаючі партії у Великобританії та США зіткнулись з новою політичною реальністю. У Великобританії це зіткнення відбулось ще після першої виборчої реформи 1832 року, після якої торі та вігі трансформувались у Консервативну у 1834 році та Ліберальну у 1856 роках партії відповідно. США через особливий масштаб кризи в ній прийшлося пройти через особливі умови та заходи подолання цієї кризи. Зокрема у 1867-1877 роках партійна система США стояла на межі знищення через тенденції до свавілля однієї з її партій – Республіканською над іншою – Демократичною. Таке перша чинила в межах так званої «Реконструкції Півдня» - відновлення конституційного ладу у південних штатах США, що воювали за збереження рабства та були переможені, а також забезпечення запровадження там 12, 13 і 14 поправок. В ході Реконструкції Півдня військові, представник яких Грант У. –

став президентом у 1869 діяли неправовими методами, в тому числі через обмеження політичних прав мешканців Півдня та представників демократів, як для досягнення проголошених цілей Реконструкції, так і для власних побічних цілей. Піком такого стали масові фальсифікації виборів 1876 року за допомогою військових, за допомогою яких Грант У. забезпечив з мінімальною перевагою перемогу своєму наступнику-республіканцю Хейсу Р. Однак, спротив Демократичної партії був тоді таким сильним навіть з готовністю до нового конфлікту, що Хейс Р. вирішив розсудливо піти з ними на компроміс. В результаті домовленостей компромісу 1877 року та їх виконання обмеження на політичну діяльність Демократичної партії були скасовані, її представники знову появились в центральних органах влади США та знову почали брати участь у чергуванні там з республіканцями (вже у 1885 боротьбу за посаду Президента виграв демократ Клівленд Г.) А також за юридичним затвердженням прав колишніх рабів, за представниками влади Півдня була визнана можливість їх фактично обмежувати, що існувала ще 90 років. В обмін на це вони визнали перемогу Хейса Р. і зобов'язались більше не ініціювати відкритого конфлікту з республіканцями. Тоді нова епоха почалась і для США.

Це була епоха, коли партії стикнулися зі значним розширенням електорату та вимушені були на це реагувати та ініціювати заходи для залучення його на свій бік. Так більшість партій змінила тип своєї організації на секцію. Відповідно до цього домінуючою ланкою партійної організації стала секція. Як влучно відобразив основні риси секції Дюверже М., «термін «секція» позначає базовий елемент, менш децентралізований, ніж комітет: секція (відділення) - частина цілого, її самостійне існування немислимо; термін «комітет» вказує на автономну реальність. Партії, засновані на секціях, більш централізовані, ніж на комітетах. Особливість комітету - автономність, секції - широта охоплення: вона прагне залучити прихильників, збільшити свій склад; секція не нехтує якістю, але кількість турбує її перш за все. Секція шукає шляхів контакту з масами. Оскільки

секція являє собою більш численну групу, ніж комітет, вона володіє і більш досконалою внутрішньою організацією. У комітеті ієрархія вельми проста: там позначена особиста роль шефа - і тільки» [9, с. 33-34]. Тобто секція це специфічне організаційне утворення для контактування та взаємодії з масами виборців та залучення їх як членів або хоч прихильників до партій. Причому важливо зазначити, що перше упровадження секції не належить класичним переважаючим партіям, ні у Великобританії, ніж у США. А їх опонентам з ліва, якщо казати за аналізовані країни – перш за все Лейбористській партії Великобританії, а розглянутими вище партіями запозичене для ефективного ведення діяльності. Оскільки для реалізації мети діяльності секція потрібні значно більші зусилля та краща організація – секція менш автономна, ніж комітет до наказів керівництва партії, їй в розпорядження передаються більші ресурси, її кадровий склад більш специфікований в роботі за функціями. Однак, важливо зазначити, що таку запозичену організаційну технологію разом з веденням ефективної агітації та політики в нових умовах, змогли вести не всі партії, які її запозичили, в тому числі й з зазначених. Саме так відбулось витіснення одного гравця з двопартійної системи Великобританії.

На 1918 посилення участі мас політиці та їх ресурсних можливостей до цього у Великобританії досягло піку. Тоді виборче право отримали і жінки (у США воно було введено у 1920 році 19 поправкою до Конституції [22]). За результатами виборів і політичної активності Ліберальна партія зазнала надзвичайних втрат і просідання. Якщо на виборах 1910 року (які проводилися так задовго через Першу світову війну) її результат був другий (41,2%) після Консервативної, то тепер – четвертий (13%). Почасті тут був винуватий представник Ліберальної партії Джордж Л., який був прем'єр-міністром з 1916, багато зробив для перемоги Британії у війні і через бажання насолоджуватися повагою до себе як лідера країни та конфлікт через це з лідером лібералів Асківтом Г. Г. пішов на розкол. Джордж Л. створив власну політичну силу з

частини Ліберальної і пішов на вибори одним фронтом з Консервативною, так званою «Коаліцією купону» з поступками їй, але з умовою, що він стане прем'єр-міністром в разі перемоги. Так і сталось, хоча консерватори набрали 44,2%, а сила Джорда Л. (пізніше стане Націонал-ліберальною партією) 13,4%. Однак, навіть сукупні результати обох ліберальних сил (26,4%) показують просідання їх в ефективності політичної агітації та організації на фоні іншого серйозного компонента, в нових умовах, і особливо кризових як війна. А конкретно Лейбористської партії, яка на виборах 1910 року мала 6,4% підтримки виборців, а у 1918 – 20,8%. Наступні вибори лише підкреслили цю тенденцію. Консервативна партія отримала 38,5%, Лейбористська – 29,7%, Ліберальна – 18,9%, Націонал-Ліберальна - 9,9%. Вибори 1923 року стали останньою спробою Лібералів повернути свої позиції. Джордж Л. та більшість його прихильників повернулись до Ліберальної партії і припинили вести розкольницьку діяльність, Асквіт Г. Г. зосередив в руках повноту повноважень. Результат на виборах це дало істотний – 29,7%. Але все одно третій після консерваторів та лейбористів з 38,0% та 30,7% відповідно. Після цього почався невпинний спад лібералів, з 17,8% голосів на наступних виборах аж до розпуску партії у 1988. Часткові злети могли бути, як 23,6% на виборах 1929 року знову під керівництвом Джорджа Л., однак загальну картину вони не змінювали.

Лейбористська партія змогла ефективною організацією та комунікацією з виборцями розгорнути дію третього закону Дюверже та «теореми медіанного виборця» на себе. Її представники постійним другим місцем на виборах довели підданам Великобританії, що вони, а не представники Ліберальної чи інших партій – одні з двох найбільш ймовірних кандидатів на перемогу (разом з консерваторами, які змогли успішно адаптуватись під нові тенденції). В результаті психологічний чинник, мотивація людей за кого проголосувати в межах мажоритарної виборчої системи відносної більшості почала грати на користь лейбористів проти лібералів. А з конвертацією такої мотивації в голоси і

механічний чинник став грати проти останніх, перерахунок голосів у мандати був із заниженням результатів лібералів. На такій хвилі успіху лейбористи через неузгодженості серед консерваторів та лібералів сформували свій перший в історії уряд у 1924, однак без підтримки більшістю він швидко розпався. Однак, у 1929 році Лейбористська партія вже взяла ту більшість з результатом 37.1% та сформувала свій стабільний уряд. Правда, на фоні внутрішніх конфліктів, через які від партії до опонентів переметнувся її лідер Макдональд Р. та економічної кризи 1929 року, і цей уряд проіснував недовго. Однак, довготривалість ефективної діяльності та спілкування з виборцями лейбористи змогли показати у 1945 році за нових лідерів. Змогли, отримавши перемогу над одним з батьків перемоги у Другій світовій війні тодішнім лідером консерваторів самим Черчиллем В. з результатом 47,7% проти 36,2%. З таких позицій обґрунтовує причини витіснення лібералів лейбористами у Великобританії та схожі тенденції в інших країнах світу Дюверже М.: «це пояснюється також природою рухів громадської думки. Поки вони залишаються незміцнілими, система відмовляє їм в парламентському представництві: їхні потенційні виборці по суті уникають розпорошувати голоси, які можуть забезпечити тріумф їхніх супротивників. Але коли нова партія досягла відомої сили в одному окрузі, тоді на наступних виборах страх перед соціалізмом відкине найпоміркованіших ліберальних виборців до консервативного кандидата, тоді як найбільш радикальні приєднуються до лейбористів. Ця двостороння поляризація відкрила процес витіснення ліберальної партії, який успіхами лейбористів буде тільки прискорений, оскільки з того моменту, коли ліберали перейдуть на третю позицію, до всього того додасться ще й занижене представництво» [9, с. 207-208]

У США однак, подібного витіснення жодної зі старих домінуючих партій не відбулось, відбулось лише зміщення їх позицій в межах розподілу електорату за теоремою медіанного виборця. Так Демократична партія за президентства Рузвельта Ф. Д. у 1933-1945 роках переорієнтувалась на менш забезпечений

електорат, схильний до лівих позицій, що особливо підкреслилось початком її орієнтації на різні групи меншин вже за президентів Кеннеді Дж. та Джонсона Л. у 1961-1963 та 1963-1968 роках. Тоді як Республіканська партія, починаючи з президентства Ейзенхауера Д. у 1953-1961 роках все більше переорієнтовувалась на електорат з більшою підтримкою традиційних цінностей та більш забезпечений.

Важливо підкреслити, що всі ці тенденції вкрай посилили використання секцій як ланок організації партій в політиці. Однак, особливості структури секцій паралельно з посилення демократичної дії партії серед мас парадоксально посилювало бюрократизацію та ієрархізацію в партії. Посилювало настільки, що ряд дослідників, зокрема видатний своїми здобутками для всіх соціальних наук Вебер М. зробив припущення, що це стане причиною навпаки краху демократії. Зокрема, описуючи різницю між партіями, заснованими в основному на застосуванні комітетів та секцій, німецький вчений зазначав: «Такому ідилічному стану панування кіл шанованих людей, і перш за все парламентаріїв, протистоять найсучасніші форми партійної організації. Це дітища демократії, виборчого права для мас, необхідності масових вербування прихильників і організації, єдності керівництва і найсуворішої дисципліни. Пануванню шановних людей і управління за посередництвом парламентаріїв приходить кінець. Підприємство беруть в свої руки політики «за основною професією», що знаходяться поза парламентів. Або це «підприємці» - наприклад, американський бос і англійський «election agent», або чиновник з постійним окладом. Формально має місце широка демократизація. Уже не парламентська фракція створює основні програми і не шановні громадяни займаються висуванням кандидатів на місцях. Кандидатів пропонують збори організованих членів партії, які обирають делегатів на збори вищого рівня, причому таких рівнів, що завершуються загальним «партійним з'їздом», може бути багато» [4, с. 17]. Однак, з позиції Вебера М. така демократизація дійсно була лише формальною, адже вона була лише

періодичною та неключовою у функціонуванні нових партій, де головну роль займала бюрократична структура організації та її представники. Представники, ті ж самі боси, які не бажають втрачати посади в результаті не вигідного собі результату волевиявлення електорату. А тому рано чи пізно почнуть встановлювати норми закріплення себе та поплічників на посадах незалежно від результатів виборів. І тоді «демократія стане точно так само, як і абсолютна держава через поважну чи спадково функціональну місцеву знать блокувати адміністративне управління на користь призначених на штатні посади чиновників» [3, с. 1031]. А самі вибори перетворяться на формальний механізм переконання мас у демократичності режиму. І за застереженням Вебера М. це створить «винятково пасивну демократію, що стане чистою формою добре знаного безконтрольного панування чиновництва, яке наречеться монархічним полком» [3, с. 1052].

Але якщо такі тенденції десь і мали місце, то точно не в США і Великобританії. І докази Вебера М. щодо дії таких політичних діячів як лідер Ліберальної партії, прем'єр-міністр Великобританії у 1868-1874, 1880-1885, 1886 та 1892-1894 роках Гладстон У., лідер Консервативної партії, прем'єр-міністр Великобританії у 1868 та у 1874-1880 роках Дізраелі Б. та лідер Республіканської партії, Президент США у 1901-1909 роках Рузвельт Т. з таких позицій (окрім незначних рис) точно не вірні. І ось з причини яких особливостей формування біпартизму у США та Великобританії:

1. Функціонування безлічі механізмів демократичного контролю за діяльністю партій, як збережених зі старих часів та і нових.

Як вже зазначалось, у Великобританії, де політичний режим змінювався у бік демократичного еволюційним шляхом з 1689 року, старі політичні інститути, що цьому сприяли раніше, могли періодично втрачати роль, але ніколи не зникали на завжди. І могли бути використані та використовувались населенням для

впровадження свого демократичного контролю в будь-який момент у різноманітних вимірах та комбінаціях. В тому числі й у випадку застосування нових інститутів та механізмів демократії проти неї самої та політичних свобод населення, як того побоювався Вебер М. Як влучно підкреслюють таку особливість політичного устрою у Великобританії видатні політологи Алмонд Г. та Верба С.: «Англійський парламентаризм включав в себе традиційні і сучасні сили; партійна система поглинала і комбінувала їх; бюрократія стала відповідальною перед новими політичними силами; нарешті, політичні партії, групи інтересів і нейтральні засоби масової комунікації безперервно зчіплювалися з існуючими в суспільстві розпорошеними угрупованнями за інтересами і з його первинними комунікаційними мережами» [1, с. 20-21]. У США такий процес був менш виразний, оскільки на момент створення цієї держави старих політичних демократичних інститутів на її теренах було мінімум, більшість з таких була створена з нуля. Як підкреслювали це зазначені американські політологи: «в ході XIX в. розвиток демократичної культури та інфраструктури йшов в США швидше і недвозначніше, ніж у Великобританії, оскільки Сполучені Штати були новим швидко прогресуючим суспільством, якому практично не перешкоджали традиційні інститути. Хоча базові моделі громадянської культури в Великобританії і Сполучених Штатах схожі, її конкретний зміст в цих країнах дещо різниться, відображаючи відмінності в їх історіях і соціальних структурах» [1, с. 20-21]. Однак, різниться саме дещо, адже загальний принцип політичної еволюції був перейнятий політичним режимом США та його представниками. І так як у Великобританії зберігались та ще відігравали свою роль демократичні інститути від 1689 року, у США такими були інститути від 1787 року. Згадати хоча б вказане збереження комітетів у структурі переважаючих партій США і до сьогодні.

2. Значна роль місцевого самоврядування, в тому числі й в управлінні партіями.

Політичні устрої США та Великобританії склалися в умовах їх формування як все більш демократичних політичних режимах на великих територіях (особливо актуально для США). А яке демократичне і при цьому ефективне управління можна встановити в державі, де багато територій? Правильно – місцеве самоврядування зі значним рівнем повноважень. Такий формат самоврядування навіть виокремився в окрему англосаксонську модель місцевого самоврядування, в структурах якого повністю відсутні представники центральної влади. А і виконавчими, і законодавчими повноваженнями володіють органи, сформовані з обраних місцевими представників самоврядування. Таке значення місцевого самоврядування в політичних режимах США підкреслювали й Алмонд Г. та Верба С.: «Рівень автономії у структурах місцевої влади найбільш високий у США. Там діапазон питань, які знаходяться під контролем місцевих громад, набагато ширше - два важливих приклади складають поліція і школи. Та і ступінь свободи місцевих органів влади від зовнішнього контролю і управління в США набагато більша, ніж в будь-якій іншій країні. ...Ступенем місцевої автономії Великобританія займає місце поруч зі Сполученими Штатами. Насправді діапазон проблематики, яка знаходиться під контролем місцевих органів влади, тут, наприклад, освітньою політикою більше управляють центральні урядові відомства, менший. І в рамках унітарної британської системи правління місцева автономія не передбачена в тому обсязі, в яких вона присутня в конституціях штатів. Однак у британців існує давня традиція місцевого самоврядування. І місцеві ради проявляють активність як в адміністративній роботі, так і в деяких обмежених сферах законодавства, де центральний уряд дає на це дозвіл» [1, с. 174-175].

І окрім цього значення місцевого самоврядування посилює й застосування мажоритарної системи відносної більшості. Оскільки за неї кандидати у владу обираються в певних частинах території - округах, то у їх виборах питання місцевого порядку та взаємодія з місцевим самоврядуванням грають величезну

роль. І така роль місцевого самоврядування як інструменту безпосереднього здійснення демократії населенням на місцях незалежно від центра дає йому величезний важіль демократичного впливу на цей центр. Саме через це переважаючі партії у Великобританії та особливо США мають розпорошену, гнучку структуру, в якій, як в партіях США, присутні місцеві ланки з високими рівнями автономії. І в тому числі саме через це, а також перший вище вказаний фактор, Республіканська та Демократична, Консервативна та Лейбористська партії не пішли шляхом подальшої еволюції за типами партій до типів ланки та міліції, які дуже рідко бувають демократичними. Не пішли хоча, це навпаки дуже характерно для партій інших країн Європи, в тому числі й з демократичними режимами, й особливо для лівих, до яких парадоксально відноситься остання названа партія. Не пішли, і їх інституціоналізація, тобто за російським політологом Голосовим Г. В.: «процес, в ході якого партії набувають значення і стійкості, де частіше за все якийсь мінімальний рівень підтримки виборців приймається як критерій «значення», а тривалість існування - як критерій «стійкості», і в якому політичні партії проходять в своєму розвитку ряд ступенів» [6, с. 161], завершилась на стадії секцій.

Підсумовуючи емпіричний масив даних щодо особливостей формування біпартизму у Великобританії та США, Дюверже М. так окреслює загальні тренди домінування певних політичних сил під час цього домінування. А саме він зазначає, що: «Двопартійним країнам головним чином властиво чергування. Воно являє собою маятниковий рух: кожна партія переходить від опозиції до влади і від влади - до опозиції. В Англії XIX столітті парламентська більшість, що протягом п'ятдесяти років належала торі, переходить до вігів (1832-1841 рр.); в 1847 р воно знову змінилося незначною ліберальною більшістю і такою ж консервативною в 1852 році; ліберальною (з 1857 до 1874 г.); консервативною з 1874; ліберальною з 1880 до 1886 (за підтримки Ірландської парламентарної партії в 1885); консервативною в 1886 р .; ліберально-ірландською в 1892 р .;

консервативною з 1895 до 1906 р У 1906 р парламентська більшість знову повертається до лібералів, які зуміли зберегти її до 1910 р лише в союзі з ірландцями; вони втратили її в 1918 назавжди. Вихід на політичну сцену лейбористів порушує механізм чергування в 1923 і 1929 року, коли жодна партія не домоглася більшості, проте, маятниковий рух продовжує вимальовуватися: консервативна більшість з 1918 по 1923 лейбористсько-ліберальна в 1923, консервативна з 1924 по 1929, лейбористсько-ліберальна в 1929 з 1931 роки знову встановилося чергування: консервативна більшість з 1931 по 1945 р, і з тих пір - лейбористська. Те ж саме спостерігається і в США: після громадянської війни між Північчю і Півднем республіканці утримували більшість в Палаті представників аж до 1875 року.; в 1875-1881 роках нею володіли демократи; в 1881 році знову заволоділи республіканці, в 1887 - демократи, в 1889 - республіканці, в 1891-1895 роках. - демократи, і потім її отримали знову до 1911 року республіканці; демократи домоглися її в 1911-1921 роках. Між двома світовими війнами в 1921-1931 роках існувала республіканська більшість, а потім - знову демократична» [6, с. 195].

Аналіз цих тенденцій потрібно завершити, описавши їх до 1979 у Великобританії та до 1980 у США (чого Дюверже не міг зробити, видавши свою книгу у 1954 році). Завершити саме до цих років, оскільки саме з цих дат закріплюються тенденції, які визначають як особливості функціонування партійної системи США та Великій Британії на сучасному етапі. Отже у Палаті общин парламенту Великобританії з 1950-1964 більшість знову була за консерваторами, у 1964-1970 за лейбористами, у 1970-1974 знову за консерваторами, у 1974-1979 за лейбористами. При цьому важливо підкреслити, що рівень підтримки третіх партій, а саме найвпливовішої з них Ліберальної, ніколи не піднімався вище 11,3% у 1964, і то це було винятком на фоні результатів від 2,7% до 8,5% в інші роки. Однак, вже з 1974 рівень підтримки лібералів пішов на підйом, на двох виборах у цьому році він був 19,3% та 18,3%.

На 1979 картина у Палаті обшин була така: консерватори – 43,9%, лейбористи - 36,9%, ліберали -13,8%. У Палаті представників США (Сенат США тут, як і Дюверже М. не аналізується, бо там важко встановити механізми чергування більшості та опозиції через складну систему виборів сенаторів за частинами від їх загальної кількості) з 1944 по 1946 більшість була за республіканцями, з 1946 по 1950 за демократами, з 1950 по 1952 за республіканцями, з 1952 по 1980 за демократами. Причому представники інших політичних сил там були присутні лише 2 рази, з 1946 по 1950 – представник Американської трудової партії та з 1976 по 1980 (і до 1986) представник Консервативної партії штату Нью-Йорк.

Варто підкреслити, що у ці часи, поруч зі злагодженої механічної тенденцією взаємо поважливого чергування партій, була подібна тенденція й психологічно. А саме виборці та більшість політиків обох партій в більшості позитивно та толератно (тобто з розумінням та взаємоповагою до позицій один одного, не дивлячись на обіймання протилежних) ставились один до одного. Відповідне демонструють, наприклад, результати монументального дослідження Алмонда Г. та Верби С. щодо політичної культури у 5 країнах, в тому числі Великобританії та США. Так результатами репрезентативних опитувань у цих країнах є, наприклад, такі дані. Якби поставився громадянин США до шлюбу власної дитини по відношенню до партійних поглядів? Зраділи у випадку шлюбу своєї дитини республіканця з республіканцем 16%, розлютилися 0%, байдуже відреагували 84%, у випадку шлюбу з демократом зраділи 3%, розлютилися 4%, байдуже відреагували 93%. Зраділи у випадку шлюбу своєї дитини демократа з демократом 11%, розлютилися 0%, байдуже відреагували 89%, у випадку шлюбу з республіканцем зраділи 3%, розлютилися 4%, байдуже відреагували 92%, інші відповіді тут – 1% [1, с. 143]. Якби поставився підданий Великобританії до шлюбу власної дитини по відношенню до партійних поглядів. Зраділи у випадку шлюбу своєї дитини консерватора з консерватором 23%, розлютилися 0%, байдуже відреагували 77%, у випадку шлюбу з лейбористом зраділи 0%,

розлютилися 12%, байдуже відреагували 87%, інші відповіді тут – 1%. Зраділи у випадку шлюбу своєї дитини лейбориста з лейбористом 7%, розлютилися 0%, байдуже відреагували 92%, інші відповіді тут – 1%, у випадку шлюбу з консерватором зраділи 0%, розлютилися 3%, байдуже відреагували 97% [1, с. 144]. Також показовими є тут відповіді громадян США та підданих Великобританії щодо вступу їх дітей до політичних партій. Конкретно наступні: «Американська домогосподарка (демократ): «Чи знаєте, я так думаю, що це була б справа дитини. Вона повинна зробити свій власний вибір. Той факт, що я демократ, зовсім не означає, що вона теж повинна бути такою ж ». Англійська домогосподарка (консерватор): [Якщо її діти вступлять в Лейбористську партію.] «Якщо вони відповідальні люди, це їх вибір. Якщо вони безвідповідальні, мені знадобилося б простягнути їм направляючу руку допомоги» [1, с. 149].

Висновки до розділу. Отже, особливостями формування біпартизму у Великобританії та США є:

- Паралельність його розвитку з розвитком демократії у цих країнах;
- Переважання організаційного типу партії як партії-секції;
- Наочний факт важливості не допустити, аби одна з партій-лідерів у двопартійній системі прийшла до влади з намірами знищити цю систему, на прикладі Республіканської партії у США у 1867-1877 році;
- Прояв тенденції посилення переваги найвпливовішої з двох партій-лідерів в разі накладання термінів виборів до різних гілок влади;
- Функціонування безлічі механізмів демократичного контролю за діяльністю партій, як збережених зі старих часів та і нових;
- Значна роль місцевого самоврядування, в тому числі й в управлінні партіями.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тож сучасним етапом функціонування партійної системи в США та Великобританії в даній роботі вважається доцільним визначити для першої з 1980 року, для другої з 1979 року. Дані роки часто називають появою в партійних системах тенденцій, які й задають особливості їх сучасного функціонування. Для повноцінного розуміння двопартійної системи, її стабільності та переваг важливо розкрити ці тенденції та особливості.

Перш за все потрібно визначити подібно до визначення у третьому розділі чи не відповідають сучасному етапу розвитку двопартійних систем США та Великобританії якісь особливі типи партійної організації, як партія-комітет та партія-секція відповідали певним етапам їх формування. Одним з типів організації у сучасну епоху ряд політичних дослідників, зокрема британські Мер П. та Кац Р. називають партію-картель. Як описує це явище Голосов Г. В., це тип партійної організації, характерні риси якого:

1. «Оскільки основне фінансове джерело їх існування - державний бюджет, вони не потребують великої маси дисциплінованих членів.
2. Зв'язок між партійним керівництвом і рядовими членами стає більш гнучким, зростає їх автономія;
3. Партійна структура стає менш централізованою, а ресурси розподіляються між різними рівнями партійної ієрархії.
4. Серед стимулів до партійної активності головне місце займають міркування кар'єри в області організації виборчих кампаній» [6, с. 182].

Причиною появи таких партій називають втрату індивідуальних та колективних стимулів, які прив'язували маси індивідів до партій у попередню епоху через те, що ці стимули стали доступні масам і без партій за ходом суспільного розвитку. Наприклад, соціальні послуги від соціальної держави, на

становлення якої вплинули багато в чому самі старі переважаючі партії, інформаційні та культурні – за допомогою сучасних всіх доступних засобів масової інформації, тощо. В результаті чого стався масовий відтік членів від партій, падіння щільності та централізованості зв'язків між ними. Наприклад, як слідує з дослідження Мера П. та Каца Р. чисельність всіх партій у Великобританії впала з початку 1960-тих до початку 1980-тих років з 9,4 до 3,3 млн осіб [6, с. 180]. Та в результаті сталось послаблення партій, при тому, що вони мають і далі виконувати важливі не лише для своїх членів, а й для суспільства в цілому. Як описав ці тенденції Голосов Г. В.: «чисельність партій стала скорочуватися. багато функцій, виконання яких дозволяло масовим партіям підтримувати систему колективних і селективних стимулів до партійного членства, в сучасному суспільстві виконуються іншими інститутами» [6, с. 181]. Дати основу партіям у виконанні таких функцій вирішила держава та самі лідери партій через їх прагматичну орієнтацію та децентралізацію.

Однак, як було встановлено у розділі II Республіканській, Демократичній, Консервативній, Лейбористській партіям ніколи не були властиві ті риси, занепад яких згідно позицій щодо картельних партій призвів до трансформування партій в останній (хіба лише частково Лейбористської партії, чим в основному і пояснюється падіння чисельності британських партій). Ці партії через особливості політичних систем США та Великобританії і так були не жорстко централізованими, а їх представники багато в чому автономними та прагматично налаштованими. Окрім, того практика державного фінансування партій, поширена в ряді сучасних демократій, наприклад, у Польщі, Румунія, Хорватії, ніколи не застосовувалась у США та Великобританії після 1980 та 1979 років. Тому хіба окрім окремих рис, трансформація організаційного типу Республіканської, Демократичної, Консервативної. Лейбористської партій до партій-картелів не відбулася.

Дуже часто відповідно до сучасних трендів зазначають, що організаційна структура партій змінилась під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Тобто вже факт, що партії у розвинених демократіях перетворились на такі, де основне організаційне навантаження на інформаційних технологіях. Як, наприклад, в італійській партії «Рух п'ять зірок», де найважливіші рішення приймаються шляхом голосування всіх членів партії через Інтернет-платформу. Так, у США роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у функціонуванні партій зростала з 1996 незмінно, особливо протягом кампаній на виборах Президента, які вимагали застосування усіх можливих та неможливих політичних технологій для перемоги, в тому числі й таких. Яскравими прикладами цього можна назвати: створення власної сторінки та розміщення програми в Інтернеті кандидатом у Президенти від Республіканської партії у 1996 році Доулом Б., застосування міжособистісної комунікації між кандидатом та окремим виборцем через надсилання йому персонального листа через Інтернет кандидатом від Республіканської партії у 2004 році Бушем-молодшим Дж., надзвичайне застосування соціальних мереж для політичного піару кандидатом від Демократичної партії Обамою Б. у 2008 році, застосування аналізу особистої активності виборців в Інтернеті для специфічної агітації їх за себе кандидатом від Республіканської партії Трампом Д. у 2016 році. Однак, ці заходи ніколи не ставали найголовнішими та невід'ємними у діяльності, наприклад, вказаних кандидатів та партій від них, максимум будучи одними з таких поруч з іншими. На це вказує, наприклад, те, що на виборах до палати представників у 2020 році Республіканська партія вирішила не приймати нову програму і залишила в дії стару з 2016 з деякими видозмінами через ризики проводити загальні збори через пандемію COVID-19. І при цьому питання проводити ці збори за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій не ставилось, хоча це цілком можливо! Тобто, нинішній організаційний тип Республіканської, Демократичної,

Консервативної. Лейбористської партії не є її інтернет-партією. Він залишається партією-секцією просто з рядом видозмін у бік сучасних тенденцій.

Завершив ж огляд чергування влади та опозиції у Великобританії з 1979 року, а у США з 1980 року до сьогодні для повного розуміння цього аспекту розвитку двопартійних систем там. Так у Великобританії з 1979 по 1997 більшість утримували консерватори, з 1997 по 2010 – лейбористи, з 2010 по сьогодні консерватори. З 1983 відбувається також небачений до цього з 1920-тих років зріст підтримки третіх партій. Так у 1983 ліберали отримали 25,4% голосів, зовсім трохи відстаючи від лейбористів з їх результатом 27,6%, чого вони не досягали з 1929 року. На наступних виборах 1987 року розрив скоротився, однак результат лібералів все ще був вагомий 22,6% за 30,8% у лейбористів. Лише на виборах 1992 року через розпуск Ліберальної партії, переформатування її в Ліберально-демократичну та організаційні труднощі від цього лейбористи скоротили розрив вагомо з результатом 34,4%, а ліберали набрали значно менший результат – 17,8%. Однак до 2015 вони постійно набирали не менше такої кількості голосів. Так у 2010 розрив усіх трьох партій нібито у двопартійній системі був дуже невеликим – 36,1% у консерваторів, 29% у лейбористів та 23% у ліберальних демократів. У 2015, однак, останні значно втратили у підтримці до 7,9% голосів, зате до палати общин вагомо пройшла четверта партія, чого не було за усе ХХ століття. Шотландська національна партія чисто регіональної специфіки з результатом 4,7% (у 2017 – 3%, у 2019 – 3,9%, тоді як ліберальні демократи у 2017 – 7,4%, у 2019 – 11,4%). Лейбористи ж після втрат підтримки у 2001-2010, тимчасового зростання у 2010-2017 до давно відсутнього в них показника 40% (у консерваторів все одно було більше у 42,4%), у 2019 знову жорстко її втратили до 32,1%. Втратили до показнику підтримки, найнижчого з 1935 року. Важливо зауважити, що з 2015 сильно порівняно зростала і підтримка інших неназваних третіх партій, які отримували до 10 місць у Палаті общин.

У США демократи тримали більшість в Палаті представників аж до 1994 року (згадаємо, що попередньо вони мали таку ще з 1952 року). Потім вони таку отримали республіканці до 2004 року. Далі демократи до 2010, республіканці у 2010-2018, і з того часу донині демократи. Серед представників третіх партій, окрі вже згадано від Консервативної партії штату Нью-Йорк лише представник Лібертаріанської партії пройшов до Палати представників у 2018-2020 рокаї. Тут важливо підкреслити, що фактично тенденція посилення успіху на виборах однієї партії в обидві гілки влади, яку Дюверже М. підкреслював з практики застосування мажоритарної системи простої більшості для цих виборів, в тому числі у США, перестала працювати у США дуже давно, ще до сучасності. Як конкретно зазначав французький політолог: «Якщо дати виборів і термін мандатів збігаються, варіант збігу результатів там частіше: було б дивно, якби виборці одночасно віддали перевагу в парламенті однієї партії, а при голосуванні за президента - її суперниці. До такого результату могли б привести особистий престиж кандидата в президенти. Можна виявити два таких приклади у США - в 1877 і 1917 року, але вони не показові. У 1877 р вибори в Палату представників підтвердили демократичну більшість 1875 році, тоді як президентський пост перейшов до республіканця Хейса; але останній зобов'язаний своїм успіхом хитросплетінням виборчого закону. У 1917 р посада президента належала демократам; в Палаті представників демократи втратили більшість, але вона не перейшла і до республіканців, тому що малі партії виступали в ролі третейського судді. Найчастіше диспаритет між президентською посадою і парламентом - результат зміщення виборів: президент переобирається кожні чотири роки, а Конгрес наполовину кожні два роки, і тому більшість може змінитися в ході проміжних виборів, в середині президентського терміну. Такий варіант протягом історії Сполучених Штатів фактично реалізувався вісім разів: в 1875, 1883, 1891, 1895, 1911, 1919, 1931 і 1947 роках» [9, с. 253]. Однак, з 1952 року ця тенденція у тих же США майже не проявляється, з 1952 по 1994 рік більшість у Палаті

представників була за демократами, не дивлячись, хто був Президентом. Після цього більшість періодично переходила до республіканців, однак паралельно з перемогами їх кандидатів на посаду Президента лише двічі, у 2004 та 2016, інші рази знову не пов'язано.

Тепер же доцільно перевірити обґрунтованість заяв про певні тенденції, які є з 1979 та 1980 років означають сучасний етап функціонування двопартійних систем у Великобританії та США. Першою з таких є:

1. Кінець виявлення «теоремі медіанного виборця» та орієнтації обох переважаючих партій в системі на поміркований електорат, нове зростання ролі радикального.

Перший вияв цієї тенденції пов'язують з приходом до влади у Великобританії прем'єр-міністра від консерваторів Тетчер М. на 1979-1992 роки, а у США – президента від республіканців Рейгана Р., які вдалися до нової політики, кардинально суперечної тій, що до цього практикували обидві переважаючі партії в цих країнах, і до якої звикли помірковані виборці. Після цього як зазначають, поміркований електорат прийняв і ряд позицій цієї політики як загально прийнятні, та навіть їх опоненти –лейбористи та демократи. Однак, це було лише прелюдією до нової переорієнтації і електорату, і обох партій на різні нові та більш радикальні позиції та занепаду значення позицій поміркованих. На далі буде здійснена перевірка припущення про таку нову тенденцію у двопартійних системах Великобританії та США. Будуть взяті та порівняні позиції програм обох партій та кандидатів від них протягом одних електоральних циклів кінця та початку періоду з 1979 року по сьогодні. І встановлено, як змінювалась поміркованість позицій у цих програмах, їх взаємсприйняття та взаємоповага. А саме позиції з

Програми Лейбористської партії на виборах 1997 року та Консервативної партії на виборах до 2001 року до Палати общин

Програми партій з різних виборів саме у цьому випадку аналізуються не випадково. Адже на виборах 1997 року лейбористи запропонували виборцям зовсім нову стратегію, з якою вони раніше не рушали на вибори. Консерватори ж, перебуваючи при владі незмінно майже 20 років, ніяк на цю програму не зреагували, просуваючи серед виборців лінію своїх попередніх заслуг, перелік яких майже повністю являє їх програма. І зреагували вони на нові позиції лейбористів лише у 2001, коли вони принесли останнім перемогу. А тому доцільно проаналізувати програму консерваторів звідти, аби побачити формат їх реакції на нові позиції лейбористів, рівень їх поміркованості та взаємовизнання. Тож основними позиціями з передвиборчої програми Лейбористської партії у 1997 році є наступні: «Ми переписали нашу конституцію, щоб поруч із зобов'язанням щодо справедливості поставити зобов'язання щодо підприємництва. Ми змінили спосіб вироблення політики і поставили наші відносини з профспілками на сучасну основу, де вони визнають, що можуть отримати справедливість, але ніяких прихильностей від лейбористського уряду. Консервативне право - це задоволення залишити все на ринку. Ми відкидаємо обидва підходи. Уряд та промисловість повинні працювати разом для досягнення ключових цілей, спрямованих на посилення динамічності ринку, а не на його підрив. ... У виробничих відносинах ми даємо зрозуміти, що не буде повернення до пікетів та страйків без голосування. Натомість існують основні права для людини на робочому місці, де наша мета - партнерство, а не конфлікт між роботодавцями та працівниками. ... В управлінні економікою ми сприймаємо глобальну економіку як реальність і відкидаємо ізоляціонізм та політику крайнощів правих чи лівих» [36]. Тобто бачимо, що позиції лейбористів тут стали значно більш поміркованими за їх попередні, центристськими між їх попередніми позиціями та позиціями консерваторів. І яка ж була реакція Консервативної партії у 2001 році на успіх лейбористів на такій основі? А виражається вона перш за все у наступних тезах їх програми від того року. А

саме, що консерватори прагнуть: «створити Офіс громадянського суспільства для сприяння сім'ям, добровільним організаціям; реформувати оподаткування для благодійних організацій; заплатити незалежним групам, щоб люди повернулися до роботи; захистити заощадження інвалідів та допомогти їм знайти роботу; усунення шахрайства щодо добробуту» [18]. Тобто реакція була у перейнятті та вдосконаленні хоч з рядом критичних обмовок позицій з соціальної програми лейбористів. Ба більше перейнятті навіть їх специфічних гасел, як щодо соціальної держави та держави та держави соціального добробуту, та критики лейбористів за їх недосконале втілення! А саме перейнятті у наступних закликах: «Лейбористи обіцяли реформувати соціальну державу, але вони відмовились від цього виклику. ... Добробут без держави: багато наших найбільш необхідних людей змушені боротися з безладом непродуманих державних схем. І в той же час уряд витісняє справжні добровільні групи, які найкраще можуть допомогти людям, які справді потребують» [18]. Причому перейняття специфічних гасел лейбористів, а також інших опонентів, наприклад, ліберальних демократів, не тільки з соціальної, але й з політичної сфери. Саме з цієї причини партія-захисник консервативних цінностей тоді стала захищати толерантність до сексуальної орієнтації: «Толерантність - одна з історичних чеснот Великобританії. Сильне суспільство побудоване на повазі до всіх людей - незалежно від їх раси, релігії, статі чи сексуальної орієнтації» [18].

Програми Лейбористської та Консервативної партії 2005 року до Палати общин

Тепер доцільно проаналізувати, наскільки змінились поміркованість та взаємосприйняття програм переважаючих у Британії партій через взаємну реакцію на власні помірковані позиції. А саме вже на виборах 2005 року. Доцільно провести розгляд основних положень передвиборчих програм того року. А саме лейбористів: «Процвітання для всієї Британії зараз має стабільну, зростаючу економіку з найнижчою інфляцією з 1960-х. ... Сучасна соціальна

держава: завдяки нашому Новому курсу тривале безробіття серед молоді було фактично ліквідовано, завдяки чому понад півмільйона молодих людей допомогли працювати.

Економіка: зростання добробуту в суспільстві, що має можливості

Освіта: Більше дітей виставляє оцінку

Злочинність та безпека: безпечні громади, безпечні кордони

Наша Національна система охорони здоров'я: безкоштовна для всіх, особиста для кожного.

Британія, сильна у світі, інтереси Великобританії лежать в основі розширеного Європейського Союзу, а економічні реформи ставлять робочі місця на перше місце.

Міжнародна політика: Сильніша країна в безпечному, стійкому та справедливому світі

Сім'ї: вибір та підтримка на роботі та вдома

Демократія: влада передана, громадяни наділені повноваженнями» [49].

Та консерваторів: «Наша неконтрольована імміграційна система заохочує контрабандистів та карає справжніх біженців. І все це сталося, незважаючи на величезне збільшення податків. ... Ми відновимо контроль над нашими кордонами. Ми врегулюємо наші відносини з Європейським Союзом, повернувши повноваження з Брюсселя до Великобританії. ... Уряд буде зосереджений на чистих лікарнях, шкільній дисципліні, збільшенні кількості поліції, контрольованій імміграції та зниженні податків» [21].

І в результаті цього розгляду можна встановити, що в обох програмах більшість акцентів робиться на важливості однієї ж і тієї політики: щодо підтримки системи охорони здоров'я, гарантії дотримання законних норм в сфері імміграції, сильних та рівноправних позицій Великобританії у відносинах з ЄС та іншими країнами. Лише проблема незаконної міграції та необхідності боротьби з нею у програмі консерваторів загадується у більш різкому тоні.

Програми Лейбористської та Консервативної партії 2019 року до Палати общин

Встановимо також тепер особливості нещодавніх позицій у передвиборчій боротьбі Лейбористської та Консервативної партій та їх зміни з того часу. Програма Консервативної партії 2019 року в загальні являє собою не програму, а перелік однозначних рішучих положень від нинішнього лідера партії та прем'єр-міністра Великобританії з 2019 року – Джонсона Б. А саме там проголошується, що Джонсон Б. гарантує усім, хто за нього проголосує:

- «Проведення Brexit у січні та розкриття потенціалу усієї нашої країни.
- Додаткове фінансування для NHS, на 50 000 більше медсестер та на 50 мільйонів більше призначень хірургічних лікарів на рік.
- На 20 000 більше міліції та жорсткіші вироки для злочинців.
- Система балів для контролю за імміграцією.
- Щомісяця мільйони більше інвестують у науку, школи, навчання та інфраструктуру, одночасно контролюючи борг.
- Досягнення Net Zero до 2050 року за рахунок інвестицій у екологічно чисті енергетичні рішення та екологічну інфраструктуру для зменшення викидів вуглецю та забруднення.
- Ми не будемо підвищувати ставку податку на прибуток чи Національного страхування.
- Дякуємо за підтримку нашого більшості консервативного уряду, щоб ми могли рухатись до нашої великої країни, а не рухатись назад» [39].

Що на цьому фоні проголошується у передвиборчій програмі того часу від лейбористів? Сама програма 2019 року, на жаль, заблокована на усіх її офіційних ресурсах до відкритого доступу. Однак, наявні аналітичні матеріали з приводу, у яких розкривається, що у тій програмі лейбористи вимагали:

- «Збільшити бюджет на охорону здоров'я на 4,3%
- Провести другий референдум щодо Brexit. Протягом трьох місяців переглянути угоду про Brexit та провести референдум щодо угоди.
- Підвищити мінімальну заробітну плату з 8,21 до 10 фунтів
- Зупинити підвищення державного пенсійного віку
- Заснувати Національну службу особистого догляду
- Націоналізувати ключові галузі економіки: енергетику, водну промисловість, пошту, залізницю та широкопasmовий інтернет.
- Ввести універсальний кредит на брукс
- Скасувати благодійний статус приватних шкіл, плату за навчання та повернути гранти на утримання найбідніших студентів.
- Встановити безкоштовний проїзд автобусом для молодших 25 років
- Побудувати 100 000 будинків ради на рік та почати швидку програму домашнього будівництва» [35].

Тобто, очевидно, що на виборах 2019 року консерватори та лейбористи пропонували виборцям не схожі однозначні позиції, деякі з яких були досить радикальними та нетиповими. І відступатись від провадження цих позицій вони не збирались.

1996: промови на передвиборчих дебатах Доула Б. та Клінтона Б. та передвиборчі програми Республіканської та Демократичної партій до Палати представників

Тепер перейдемо до аналізу позицій переважаючих партій двопартійної системи у США. Почнемо в якості відправної точки з виборів Президента та до Палати представників 1996 року. Зокрема за аналізом промови на передвиборчих дебатах кандидата від Республіканців Доула Б. основними його тезами потрібно визначити: «свобода ринку - це не просто найкращий наших прав. І уряд, який захоплює контроль над економікою заради блага людей, в кінцевому підсумку

захоплює контроль над людьми для блага економіки. А наші опоненти зображують право користуватися плодами власного часу та праці як добрий егоїзм, проти якого вони повинні боротися на благо нації. Але вони глибоко помиляються, бо коли збирають собі повноваження брати заробіток і керувати діяльністю людей, вони борються не заради нас, а за силу сказати нам, що нам робити. ... Навіть якщо наші опоненти хитаються, ми не можемо, бо історія зробила нас лідером у світі, і ми зобов'язані історією дотримуватися найвищих стандартів» [27].

Тоді як основними такими позиціями з промови Клінтона Б., чинного тоді президента та кандидата від демократів, є наступні. А саме, що «сьогодні на 1,8 мільйона людей менше на балансі соціальних служб, ніж у той день, коли я склав присягу. Ми переводимо людей із соціального забезпечення на роботу.

Я хочу побудувати міст до 21 століття, в якому ми створюємо потужну та зростаючу економіку, щоб зберегти спадщину можливостей для наступного покоління, збалансувавши наш бюджет таким чином, щоб захищати наші цінності та забезпечуючи можливість кожної сім'ї володіти та захищати вартість свого найважливішого надбання - свого будинку. ... Мої колеги американці, я хочу побудувати міст до 21 століття, який гарантує, що ми все ще є державою з найсильнішим захистом у світі; що наша зовнішня політика все ще просуває цінності нашої американської спільноти в спільноті націй. Ми допомогли забезпечити демократію в Гаїті та мир у Боснії» [20].

Тим часом, як ключові положення у передвиборчій програмі Республіканської партії в цілому того року, що потребують підкреслення, наступні:

«Оскільки американці - різномірний і толерантний народ, у них є різні думки щодо багатьох питань. Але як народ ми розділяємо спільну мрію та спільні цілі: Америка з енергійною та зростаючою економікою, яка покращує рівень життя для всіх,

Америка з меншим, ефективнішим та менш нав'язливим урядом, який довіряє своєму народові вирішити, що для них найкраще, Америка, жителі якої почуваються безпечно в своїх будинках, на своїх вулицях та в своїх громадах, Оскільки марнотратні державні витрати та надмірне регулювання є найбільшими перешкодами для створення робочих місць та економічного зростання, ми віримо у збалансовану бюджетну поправку до Конституції та здоровий підхід до державних норм та тяганини» [43].

А встановити такими ключовим тезами з відповідної програми від Демократичної партії потрібно. А саме такі вислови: «Демократична партія знає, що приватний сектор є двигуном економічного зростання, і ми боролися за те, щоб привести в порядок економічний будинок Америки, щоб приватний бізнес міг процвітати. Ми працювали над тим, щоб використати весь потенціал нової світової економіки шляхом відкритої та чесної торгівлі. Ми боролись за те, щоб інвестувати в американський народ, щоб він міг відповідати вимогам нової економіки. Протягом останніх чотирьох років ми працювали задля активізації американської економіки: скорочення дефіциту, розширення торгівлі та інвестування в наш народ. У найближчі чотири роки ми повинні змусити нову економіку працювати на всіх американців: збалансувати бюджет, створити більше робочих місць, переконатися, що всі сім'ї можуть розраховувати на хороше медичне обслуговування та безпечний вихід на пенсію.

Протягом 12 років республіканці ховалися за рожевими сценаріями, в чотири рази перевищуючи державний борг. Ми знали, що це повинно зупинитися. У 1992 році ми обіцяли скоротити дефіцит наполовину протягом чотирьох років. Ми зробили. ... Працюючи над тим, щоб зупинити нелегальну імміграцію, ми закликаємо всіх американців уникати спокуси використовувати цю проблему, щоб розділити людей між собою. Ми шкодуємо тих, хто використовує необхідність припинення нелегальної імміграції як привід для дискримінації. ...

Демократична партія - партія інклюзії. Ми поважаємо індивідуальне сумління кожного американця з цього непростого питання і вітаємо всіх наших членів брати участь на всіх рівнях нашої партії» [17].

Що можливо встановити в результаті дослідження між собою тез цих програми попарно. Ґрунтовну помірність та спільність багатьох положень, конкретно щодо збалансованого бюджету, підтримки сім'ї, недоторканості приватної власності, толерантності, підтримки могутності США у світі, тощо. Всебічну взаємоповагу до протилежних позицій і лише виважену та ввічливу їх критику. Критику під девізом звернення Доула Б. до Клінтона Б.: «Він мій супротивник, а не мій ворог» [27].

2020: промови на передвиборчих дебатах Трампа Д. та Байдена Дж. та передвиборчі програми Республіканської та Демократичної партій до Палати представників

За оглядом промови Трампа Д., чинного на той час Президента та кандидата від Республіканської партії основними тезами там необхідно встановити: «ві вибори вирішать, врятувати ми американську мрію, чи дозволимо соціалістичному порядку денному зруйнувати нашу заповітну долю. ... Ваш голос вирішить, чи будемо ми захищати американців, що дотримуються закону, чи даватимемо вільне правління жорстоким анархістам, агітаторам та злочинцям, які загрожують нашим громадянам. На Національному з'їзді демократів Джо Байден та його партія неодноразово напали на Америку як країну расової, економічної та соціальної несправедливості. Тож сьогодні ввечері я задаю вам дуже просте запитання: як може демократична партія просити керувати нашою країною, коли вона витрачає стільки часу на знесення нашої країни? На думку лівих, вони не бачать Америку як найбільш вільну, справедливу і виняткову націю на землі. Натомість вони бачать нечестиву націю, яка повинна бути покарана за свої гріхи. ... Джо Байден не є рятівником душі Америки - він

руйнує американські робочі місця, і якщо йому нададуть шанс, він стане руйнівником американської величі.

Китай би володів нашою країною, якби Джо Байден був обраний. Якщо ліві наберуть владу, вони конфіскують вашу зброю та призначають суддів, які знищать вашу Другу поправку та інші конституційні свободи. Байден - троянський кінь соціалізму. ... Ми забезпечимо захист федеральної охорони здоров'я для американських громадян, а не нелегальних іноземців. Ми матимемо міцні кордони, будемо збивати терористів, які загрожують нашому народові, та утримуватимемо Америку від дорогих іноземних війн. ... Ми забезпечимо рівну справедливість для громадян будь-якої раси, релігії, кольору шкіри та віросповідання. ... Ми підтримуватимемо вашу релігійну свободу та захищатимемо вашу Другу поправку на збереження та носіння зброї. Ми будемо захищати Medicare та соціальне забезпечення» [41].

Тоді як основними висловами з такої промови Байдена Дж. визначаються: «Чинний президент маскував Америку в темряві занадто довго. Занадто багато гніву, страху. Занадто великий поділ. Тут і зараз я даю вам слово: якщо ви довірите мені президентство, я ...буду союзником світла, а не темряви. ... Ніякої риторики не потрібно. Просто судіть цього президента за фактами.

5 мільйонів американців, інфікованих COVID-19. Померло понад 170 000 американців. Безсумнівно найгірші показники будь-якої нації на Землі.

... Ми знаємо про цього президента, якщо йому дадуть ще чотири роки, він буде таким, яким був останні чотири роки. Президент, який не несе відповідальності, відмовляється керувати, звинувачує інших, підлизується до диктаторів і любить полум'я ненависті та розколу. Наша економіка обшарпана, і це є головним клопотом громад і чорношкірих, і латиноамериканців, й азіатсько-американських, і корінних американців. І після всього цього часу президент все ще не має плану. Тоді я маю.

Ми виготовимо медичні засоби та захисне обладнання, які потрібні нашій країні, тут, в Америці. Тож ми ніколи більше не будемо на милість Китаю та інших зарубіжних країн, щоб захистити власний народ. Ми подбаємо про те, щоб наші школи мали необхідні ресурси, щоб бути. Як Божі діти, кожен із нас має мету у своєму житті. І ми маємо велику мету як нація: відкрити двері можливостей для всіх американців. Врятувати нашу демократію» [43].

Тоді як також потрібно встановити основні положення з передвиборчої програми республіканців у 2020 році. Однак, як було зазначено, ця програма повторює програму 2016 року. Тож тоді такі положення будуть встановлені з неї: «Ми віримо в американську винятковість. Ми вважаємо, що Сполучені Штати Америки не схожі ні на одну іншу націю на землі. Ми вважаємо, що наша конституційна система - обмежений уряд, поділ влади, федералізм та права людей - повинна бути збережена. ... Ми вважаємо, що політична свобода та економічна свобода є неподільними. Коли політичну свободу та економічну свободу розділяють - обидві знаходяться в небезпеці; об'єднано вони непереможні. Ми віримо, що люди, а не уряд, є найкращими розпорядниками даних Богом природних ресурсів. ... Президент і Демократична партія демонтували систему охорони здоров'я американців. Вони замінили його дорогою та складною схемою, яка обмежує вибір і забирає нашу свободу. Вони майже вдвічі збільшили розмір державного боргу. Вони відмовляються контролювати наші кордони, але намагаються контролювати наші школи, ферми, підприємства і навіть наші релігійні установи. Президент до смерті регулював вільну ринкову економіку, яку він не любить і не розуміє. Ми, як республіканці та американці, не можемо дозволити цьому продовжуватися. Це означає позбавлення влади підзвітного уряду. Це означає:

- Відновлення американської мрії;
- Відродження конституційного уряду;

- Збереження природних ресурсів Америки: сільського господарства, енергетики та навколишнього середовища;
- Урядову реформу;
- Збереження величі американські сім'ї, освіти, охорони здоров'я та кримінального правосуддя» [19].

В той час як демократи розробили оригінальну передвиборчу програму на 2020 рік. Її основні тези з неї наступні: «Американці вважають, що різноманітність - це наша найбільша сила. Це одна з найвищих форм патріотизму. Пандемія COVID-19 розкрила проблеми нашого суспільства - крихкість нашої економіки та мережі соціальної безпеки, ризики, пов'язані зі зростанням нерівності, наслідки расових та економічних диспропорцій. ... Відбулось вилучення адміністрацією Трампа наших державних установ: відключення експертів, відмова від науки, недостатнє інвестування в дослідження та груба корупція та зловживання владою. Відмова від обов'язку Трампа спричинила загибель десятків тисяч американців, втрату десятків мільйонів американських робочих місць та шкоду для майбутнього наших дітей. І це виявило, за трагічних економічних та людських витрат, порожнечу зовнішньої політики Республіканської партії "В першу чергу Америка". За президента Трампа Америка стоїть поодиночі. Друзі та вороги не захоплюються і не бояться керівництва президента Трампа - вони відкидають висміюють його. Республіканська партія за президента Трампа зробила Америку маленькою - коли ми - народ, покликаний робити найбільші справи. Демократи будуть боротися за відновлення душі цієї нації. Об'єднати і зцілити нашу країну. Ми не дамо ненависті безпечної гавані. Ми ніколи не будемо посилювати чи легітимізувати голоси расизму чи антимусульманського фанатизму. Демократи захищатимуть і сприятимуть рівним правам усіх наших громадян - жінок, представників ЛГБТ, релігійних меншин, людей з інвалідністю, корінних американців та всіх, хто

зазнав дискримінації. Ми дотримуємось зовнішньої політики, яка прискорює наше внутрішнє оновлення, а не підриває її. Демократи мобілізують наших союзників для подолання випробувань, які ніхто не може пройти самотійно. Ми будемо протистояти силам авторитаризму, а не допомагати та сприяти їх зростанню, а також говоритимемо і діятимемо чітко і цілеспрямовано в інтересах прав людини, де б їм не загрозували» [40].

І що можливо побачити з порівняння всіх тез цих програм та промов попарно. А що їх авторами стоять як раз не в позиції опонентів, а позиції жорстких ворогів за відсутності усіякого помірною компромісу. Позиції, яка обертається взаємними звинуваченнями та закидами та самозвеличенням, при чому іноді в дуже грубій формі. І навіть наявність окремих спільних положень, як заклик підтримувати велич США чи давати відповідь на загрози США від Китаю, обертаються оберненням їх проти опонента через його нібито провал в їх напрямку. І оскільки американські чи то англійські виборці підтримують такі радикальні, взаємовиключні позиції, значить вони мають на це запит, а такі зовсім не помірні позиції вплив серед них. Всі вказані дані дають точну основу підтвердити наявність особливості кінця виявлення «теореми медіанного виборця» та орієнтації обох переважаючих партій в системі на поміркований електорат, нове зростання ролі радикального в сучасному стані партійних систем Великобританії та США.

2. Достатня підтримка виборцями популістських кандидатів для того, щоб вони стали одними з основних кандидатів на владу.

Чимало політичних аналітиків заявляють щодо посилення такої тенденції у політичному житті безлічі країн світу, в тому числі й у США та Великобританії. Для перевірки дійсності такого тренду важливо зазначити, що перевірити політичне життя та партійну систему на широку підтримку точно встановлених популістів в даній роботі неможливо. Адже питання щодо їх точних ознак вкрай

спірне у політичній науці, і його вирішення в межі даної роботи увійти не зможе. Тому доцільно користатись для такої перевірки приблизним переліком ознак популістських політика чи руху, як то: критика владних еліт на противагу вихваленню народу та себе як його справжнього представника, абсолютизація права народу на владу, поширення цих тез за допомогою перш за все демагогії, спрощеної та грубої політичної риторики. Проаналізувавши політичне життя тих же США можна за цими ознаками встановити, що популістські політики та рухи там були завжди. Зокрема, за більшістю даних перша у світі популістська «Народна партія», найбільш активна у 1890-тих, Воллес Дж., активний на президентських виборах 1964, 1968, 1972 та 1974 років, Перо Р. з найбільшою активністю на президентських виборах 1992 та 1996 років. Однак всі ці політики були «третіми»: вони не могли похитнути переважаюче становище Республіканської та Демократичної партій, отримуючи максимум 22 місця у Палаті представників та 5 місця та Сенаті як вказана партія та підтримку 5 штатів на виборах Президента, як Воллес Дж. Однак, вони не те, що не приходили до влади, але й одними з найбільш ймовірних кандидатів на це не були. Аж тут на чолі законодавчої влади у Великобританії нині та на чолі виконавчої влади у США нещодавно були політики, в діяльності яких чітко простежуються такі риси популістів. Так що і ця тенденція щодо сучасного стану двопартійної системи є дійсною. І окрім того, вона дає основу пояснити, наприклад, чому останнім підтримка представників однієї з домінуючих партій не йде переважно паралельно на посади до різних гілок влади. А тому, що за зростанням запиту виборців на популізм та популярності його представників зростає й оцінка особистих якостей та риторичних здібностей політиків, часто незалежно від партійної приналежності.

Однак, важливо підкреслити, що обидві ці тенденції сучасного функціонування партійних системи в США та Великобританії не підірвали їх там в загалі, вони продовжують існувати далі, причому в послабленому вигляді лише

у Великобританії, а у США в загалі з беззаперечною підтримкою далі. І це демонструє незмінну демократичну стабільність двопартійних систем, навіть в умовах нинішнього політичного хаосу у світі. Як це обачливо підкреслював ще у 2001 Даль Р.: «наявність двох домінуючих партій, а не безліч партій, типових для пропорційних систем, допомагає зробити уряди більш підзвітними перед виборцями. Двопартійні мажоритарні системи допомагають виборцям притягати уряди до відповідальності, оскільки вони краще спрощують та уточнюють альтернативи, відкриті для виборців. Під час виборів останні можуть стягнути відповідальність за політику, яку нещодавно вів уряд» [25, с. 102-103].

Висновки до розділу. Отже, основними особливостями функціонування партійної системи США та Великій Британії на сучасному етапі потрібно встановити:

- Продовження переважання організаційного типу партії як партії-секції за незначними змінами у бік типів партії-картелю та інтернет-партії;
- Припинення прояву тенденції посилення переваги найвпливовішої з двох партій-лідерів в разі накладання термінів виборів до різних гілок влади;
- Кінець виявлення «теореми медіанного виборця» та орієнтації обох переважаючих партій в системі на поміркований електорат, нове зростання ролі радикального;
- Достатня підтримка виборцями популістських кандидатів для того, щоб вони стали одними з основних кандидатів на владу.

ВИСНОВКИ

У результаті детального дослідження біпартизму, тобто двопартійної системи у США та Великій Британії було встановлено наступне. Перш за все, саме визначення сутності двопартійної системи як партійної системи, у функціонуванні якої з усієї безлічі партій грають переважну роль лише дві партії, які мають реальні шанси утримати владу. За ходом дослідження в межах розділу Було виявлено, що основними понятійними основами вивчення біпартизму як типу партійних систем є те, що за його вивчення потрібно враховувати:

- третій закон Дюверже — один з принципів політології, за яким застосування мажоритарної виборчої системи відносної більшості призводить до утворення двопартійної системи;
- механічний та психологічний чинники виявлення цього закону та пов'язану з ним «теорему медіанного виборця», реалізація якої полягає в змаганні партій за поміркований електорат та поміркованості їх позицій.

Побічні наслідки виявлення закону Дюверже полягають в:

- чіткому розподілі між владою та опозицією в країні, закріпленні їхніх позицій не тільки фактично, а й юридично;
- посиленні переваги найвпливовішої з двох партій-лідерів за суміщення строків виборів на посади до різних гілок влади;
- важливості недопущення, аби одна з партій-лідерів у двопартійній системі прагнула зруйнувати цю систему або прийшла з такими намірами до влади.

Під час аналізу у розділі II були встановлені особливості формування біпартизму у Великобританії та США, а саме:

- суміжність його розвитку з розвитком демократії;
- перевага організаційного типу партії як партії-секції.

- виявлення тенденції посилення переваги найвпливовішої з двох партій-лідерів за суміщення строків виборів на посади до різних гілок влади;
- функціонування інститутів та засобів демократичного контролю за діяльністю партій;
- значна роль місцевого самоврядування, в тому числі й в управлінні партіями.

Під час розгортання дослідження в межах розділу III були визначені такі особливості функціонування партійної системи в США та Великій Британії на сучасному етапі:

- продовження переваги організаційного типу партії як партії-секції за частковими видозмінами в бік типів партії-картелю та інтернет-партії;
- достатня підтримка виборцями популістських кандидатів для того, щоб вони стали одними з основних кандидатів на владу.
- кінець втілення «теорему медіанного виборця» як найбільшої ролі змагання партій за поміркований електорат та поміркованості їх позицій;
- достатня підтримка виборцями популістських кандидатів для того, аби такі затверджувались як одні з основних кандидатів на владу.

Стала стабільність двопартійної системи встановлена в тому, що вона попри всі особливості із зазначених, деструктивних для її існування, стабільно існує у Великобританії та США і нині. Тоді як в розвинутих демократіях з іншими типами партійних систем, останні лише за крайні 40 років зазнавали трансформацій та краху декілька разів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах. Москва: Мысль, 2014. 500 с.
2. Билль о правах. *Средневековые исторические источники Востока и Запада*. URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1680-1700/Akty_parlament/bill_o_pravach_1689.phtml?id=4895 (режим доступа 20.05.2021)
3. Вебер М. Государство і суспільство. Київ: Всесвіт, 2012. 1112 с.
4. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Москва: Рипол Классик, 2016. 34 с.
5. Гамильтон А. Мэдисон Дж., Джей. Дж. Федералист. Москва, 2000. 590 с.
6. Голосов Г. В. Сравнительная политология. Санкт-Петербург: Летний сад, 2001. 366 с.
7. Даль Р. Полиархия, плюрализм и пространство. Среднерусский вестник общественных наук, 2009. №2. С 193-197.
8. Джудіс Б. Дж. Великий вибух популізму. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2017. 190 С.
9. Дюверже М. Политические партии. Москва: Академический проспект, 2013. 287 с.
10. Кюнле С. Закон Дюверже. Мажоритарные избирательные системы ведут к появлению двухпартийных систем. *Теория и методы в современной политической науке* / за ред. Ларсена С. У. Москва: РОССПЭН, 2009. С. 106-128.
11. Милль Д. С. Размышления о представительном правлении / Джон Стюарт Милль. Санкт-Петербургъ: Типографія Юлія Андреевича Бокрама, 1863. 361 с.

12. Політологія: узагальнюючий підручник. Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка. 2016. 144 с.
13. Рэндолл В. Гипотеза всеохватности. Растущие партии достигают сходства между собой. *Теория и методы в современной политической науке* / за ред. Ларсена С. У. Москва: РОССПЭН, 2009. С. 540-557.
14. Шляхтун П. П. Конституційне право України: Підручник. Київ: «Освіта України», КНТ, 2008. 592 с.
15. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): підручник. Київ: Либідь, 2002. 574 с.
16. Хелланд Л. Теорема медианного избирателя. Почему партии и решения стремятся к центру. *Теория и методы в современной политической науке* / за ред. Ларсена С. У. Москва: РОССПЭН, 2009. С. 322-351.
17. 1996 Democratic Party Platform. URL:
<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/1996-democratic-party-platform>
(accessed 20.05.2021)
18. 1997 Conservative Party General Election Manifesto. URL:
<http://www.conservativemanifesto.com/1997/1997-conservative-manifesto.shtml>
(accessed 20.05.2021)
19. 2016 Republican Party Platform. URL:
<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/2016-republican-party-platform>
(accessed 20.05.2021)
20. Address by the president Clinton to the democratic national convention. URL:
<http://www.4president.org/speeches/1996/clintongore1996convention.htm>
(accessed 20.05.2021)
21. Conservative election manifesto. 2005. URL:
http://newsimg.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/CON_uk_manifesto.pdf (accessed 20.05.2021)

22. Constitution of United States of America: Law of United States of America from 17th of September of 1787 year. URL:
https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#:~:text=Written%20in%201787%2C%20ratified%20in,exists%20to%20serve%20its%20citizens
(accessed 20.05.2020).
23. Cox G. W. 1997. Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems. New York: Cambridge University Press, 1997.
24. Clark W. M., Golder M., Golder S. N. Principles of Comparative Politics. Los-Angeles, Washington: CQ Press. 2013. 927 p.
25. Dahl R. A. How Democratic Is the American Constitution? New Haven & London: Yale University Press, 2001. 209 p.
26. Dahl R. A. Who Governs?: Democracy and Power in an American City. New Haven: Yale University Press, 1961. 355 p.
27. Dole Accepts Nomination. URL:
<http://www.4president.org/speeches/1996/dolekemp96convention.htm> (accessed 20.05.2021)
28. Downs A. An Economic Theory of Democracy. New York. 1957.
29. Downs A. Inside Bureaucracy. Boston, 1966.
30. Duverger R. Duverger's Law: Forty Years Later. *Electoral Laws and Their Political Consequences* / Groffman B., Lijphart A. Electoral Laws and Their Political Consequences. New York, 1994.
31. Ekckstein, Theory of Stable Democracy. Los Angeles: University of California Press. 1992.
32. Gaines B. J. Duverger's Law and the Meaning of Canadian Exceptionalism. *Comparative Political Studies*. 1999. Vol. 32. № 7. P 835-861.
33. Huber J. D., Inglehart R. Expert Interpretations of Party Space and Party Locations in 42 Societies. *Party Politics*. 1995. Vol. 1. P. 73-111

34. Kirchmeier O. The Transformation of the Western European Party Systems. *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 1966. P. 177-200.
35. Labour Party manifesto 2019: 12 key policies explained. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/election-2019-50501411> (accessed 20.05.2021)
36. Labour Party Manifestos. 1997. URL: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (accessed 20.05.2021)
37. Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1985. *The American Political Science Review*. 1990. Vol. 84. № 2. P. 481-496.
38. Ordeshook P. The Spatial Analysis of Elections and Committees: Four Decades of Research. *Perspectives on Public Choice* / ed. Bu Muller D. Cambridge, 1997.
39. Our Plan. Conservative Manifesto 2019. URL: <https://www.conservatives.com/our-plan> (accessed 20.05.2021)
40. Party platform the 2020. Democratic platform. URL: <https://democrats.org/where-we-stand/party-platform/> (accessed 20.05.2021)
41. President Trump's Republican Nomination Acceptance Remarks. URL: <http://www.4president.org/speeches/2020/donaldjtrump2020acceptance.htm> (accessed 20.05.2021)
42. Presidential Nominee Joe Biden's Full Remarks at the 2020 Democratic National Convention. URL: <http://www.4president.org/speeches/2020/joebiden2020acceptance.htm> (accessed 20.05.2021)
43. Republican Party Platform of 1996. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/republican-party-platform-1996> (accessed 20.05.2021)
44. Riker W. The Two-Party Systems and Duverger's Law: An Essay on the History of Political Science. *American Political Science Review*. 1982. Vol 76. P. 753-766.

45. Sartori G. *Parties and Party Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
46. Sartori G. *The influence of Electoral Systems: Faulty Law or Faulty Method?* / Groffman B., Lijphart A. *Electoral Laws and Their Political Consequences*. New York, 1994. P. 43-68.
47. Shively, W. P. *Power and Choice: An Introduction to Political Science*. New York: McGraw-Hill. 2001. 342 p.
48. Shively, W. P. *The Craft of Political Research*. New York: Routledge. 2017. 202 p.
49. The Labour Party manifesto 2005. *BBC*. URL: http://newsimg.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/LAB_uk_manifesto.pdf (accessed 20.05.2021)
50. Torgersen U. *The Trend Towards Political Consensus: The Case of Norway*. *Acta Sociologica*. 1962. Vol. 6. № 1/2. P. 159-172

